

Tartu Riiklik Ülikool
üldise ajaloo kateeder

**TIBERIUS JA GAIUS
GRACCHUSE
AGRAARSEADUSANDLUS**

Heino Kuningas,
V kurs. üliõpilane

Diplomitöö

Juhendaja:
dots. R. Kleis

Tartu 1958

Sisjuhatus.

II sajandil e.m.a. toimurid Rooma vabariigis sügavad majanduslikud ja poliitilised muudatused. Majanduslike muudatuste seas tuleb märkida kolme järgmist momenti: 1) orjandusliku majandussüsteemi täielik väljareenimine, 2) suurmaavalduse kasv ja väikemaavalduse langus, 3) raha ja liigkasu võtliku kapitali tormiline areng.¹

Vastavalt majanduslikele muudatustele toimurid muudatused ka sotsiaal-poliitilistes suhetes: 1) orjade arvu järsk suurenemine ja nende olusorra halvenemine, 2) talupoegade pauperiseerumine ja proletariseerumine, 3) kaht sotsiaalproletariaati (plebs urbana) väljakujunemine, 4) ratsanike klassi väljakujunemine.²

Keskele Lääne-Euroopa väljakujunemise II sajandil e.m.a. valmistab ette sisetud majanduslik-poliitiline evolutsioon ja Rooma vabariigi aktiivne välispoliitiline elnevaid sajandit.

1) Kobašev C. K., Устория Рима, Ленинград 1948, lk. 37

2) seal samas

II sajandil e.m.a. toimusid Rooma ühiskondlikus elus tähelepanuväärsed muudatused. Toimus üleminek sugukondlikult korvalt klassiühiskonnale. Engels märgib, et selle põhjastas võitlus plebeide ja populuse so. patriitide vahel.³ Plebeid hakkavad nõudma poliitilisi õigusi. 449.a. e.m.a. said plebid rahvatribuuni õigused, 367.a. e.m.a. Liciniuse ja Sextiuse ^{seadus} likvideeris sugukondliku aristokraatia erilised privileegid. Nii patriidid kui plebid ühinesid üheks valitsevaks Rooma rahvaks (cives Romani). Plebsiks nimetati nüüd põlastavalt linna vaesemaid kihte ja kaltsakmoletariaati. Uut ühiskonda, mis koosnes nii rikkastest patriitidest kui ka plebeide esindajatest, hakati nimetama nobiliteediks. Täielikult aunes välja riigiparaadi. Spetsiifiline iseloomus oli Rooma orjanduslikul vabariigil tema sõjalise vormi juures fiktiivne rahavõim. Peamine „võimuse“ loeti rooma rahvast, kuid tegelikult oli rahvaüksuse kaotanud oma endise tähtsuse. Rahvaüksuse osatähtsus vähenes sedamööda, kuidas kaotas Rooma välispoliitiline mõjuvus. III sajandi alguseks oli vallutatud kogu Itaalia. Seege hakkab Rooma valitsemise poliitlik ristteem

3) Engels, F., Perikonna, riigi ja erasomanduse tekkimine, Tallinn, 1946, lk. 131

allakäima. Rahvakoosoleku tegelik vaid fiktiiv-
sete asjadega, mis esitatakse magistratide
poolt. Viimased olid koondunud nobilitudi kätte.
Rahvakoosolekul ei olnud mingit võimu admi-
nistratiiv- ja poliitiliste küsimuste lahenda-
misel. Tegelikus suuremeks riigis oli senat,
mis koosnes nobilitudi esindajast. Senat jaotas
magistratide ametid ja tegelus välispoliitika-
ga.

III sajandil algavad Rooma anastuslikud sõjad
väljapoole Itaaliat. Rooma oli muutunud Vahemere
basseinis juhtivaks riigiks. See viis kauu-
pöörde Kartago ja Püünia sõdades. Rooma
sõjalise võimsuse alus peitus ta vabas talu-
prognnas, kellest koosnesid Rooma legionid.
Tänu sellele õnnestuski Roomal võita Kartagot,
mille sõjalised jõud koosnesid palga sõdurist.

III ja II sajandil jätkusid pidevalt anastuslikud
sõjad: I Püünia sõda 264.-241a, Korsika ja Sar-
diinia hõivamine 238.a., Illüüria sõjad III
sajandi 20-ndail aastail, II Püünia sõda
218.-201.a. Paralleelselt Püünia sõdadega toi-
musid sõjad Hispaanias ja Balkanil. Kõik
need sõjad lõppesid Roomale võidukalt tänu
uudsele armeele ja oskuslikule välispoliitika-
le.

Anastuslikud sõjad rühjariid vabariiki tohtu-
 tuid rikkusi: orjade masse ja rahalis-materiaal-
 seid väärtsusi. I Puunia sõjas andis Agrigen-
 tumi võtmise vangidena 25.000 inimest.⁴
 Kuus aastat hiljem müüs konsul Regulus
 orjadeks 20.000 vang. 5 209.a. müüs Fabius
 Maximus orjadeks 30.000 Tarentumi elaniku.⁶
 III Puunia sõja lõppides orjastati kogu Kartago
 elanikkond. Peale I Puunia sõda saadi kontri-
 butiooni näol 3.200 talenti, peale II Puunia
 sõda 10.000 talenti, Filipp II pidli maksma
 1000 talenti, Antiochos III 15.000 talenti.⁷ II sa-
 jandi alguses reeti ainuüksi Hispaaniast
 väljja 65.000 kg hõbedat ja 1600 kg kulda.⁸
 Edukate sõdade tulemusena toimus rine- ja
 välikaubanduse tormiline arenemine.⁹ Selle
 tingis linnade õitseng ja kesine arend tri-
 viliseeritud maailmas. Erikojal seisis
 risekaubandus rooma ja provintside ring
 viimaste enesti vahel.

II sajandil e.m.a. oli Itaalias rooma riigi näol
 väljakujuenenud klassikaline orjanduse maa,

4) Всемирная История, Т. II пог рег. С. Д. Утренко,
 Д. П. Канустова, А. К. Павловской, В. В. Струве,
 Москва 1956, лк. 344

5) seal samas

6) seal samas

7) Ковалёв, лк. 318

8) seal samas

9) Луизьятто Д., Экономическая история Италии, Москва
 1954, лк. 81

mis vajutas oma pitseri kogu riigi majandusli-
kule süsteemile. Ojätöö muutus primaarses,
kogu tootmise alures.¹⁰ Luzzatto märgib, et
peale Püenia sõdu kasvav ojadu hulk geomeet-
riliselt progressioonis. Ojandus eksistentsis Roomas
ka varemalt aegadel, kuid oma klassikalise
vormi saavutas ta alles II sajandiks. N. A. Ma-
kin kirjutab: „Küüris ojus oli kogu tootmise alu-
res, ojad olid peamiselt tootjaks klassiks,
vastuolud aga ojad ja ojadajate vahel
rooma ojandusliku ühiskonna peamisteks
vastuoludeks.“¹¹ Ojade madalad hinnad tegid
võimalikuks nende massilise kasutamise kõik-
jal tootmises, eriti aga põllumajanduses.
Põllumajanduses tõi see kaasa maa kontrentrat-
iooni ja talurahva paupriseerumise. Küür
II sajandini valitses Itaalias väike- ja kesk
põllumajandus, mis baseerus vabaselt toot-
jatel. Väiketootjaid hakkab nüüd väljatõr-
juma ojatööle baseerunud latifundium. E.
Felsberg toob ära väiketootjate allakäigu põh-
jused:¹²

1) kestvad sõjad hoidsid talupoegi oma majan-
duslikel eemal ja need laosturid;

10) Византизм в истории, lk. 346

11) Макин Н. А., История древнего Рима,
Москва 1956, lk. 196

12) Фельсберг Э., Третья Тракия, Юрьев 1910, lk. 48

2) söödaolest saiad karu ainult nurmasaaval-
dayad, kes kantoreses odavad tööjõudu oegade
näol võivad üleminna nurpöllundusele;
3) teravilja hind langeb; Rooma reetarse
seda Sitsiiliast ja pärast 166.a. आफिरात.
Itaalias ei tarru end ära teraviljakaratus.
Teraviljakaratus on põllumajanduskaruse
hulgas vaid kuuendal kohal.¹³ Kovaljevile
vaidleb vastu M. E. Sergejenko.¹⁴ Ta väidab, et
simeetavad teravilja jätkus vähe ja redagi
ainult rahvajal. Itaalia pidid ise kuu-
ma osa teraviljast tootma, kuna Rooma
vabariik pidas II sajandil lahkamatult
välissõdu. Seetõttu kodanliku ajaloolaste
poolt karutatau väide, et teraviljamajandus
laostus välissõdaole tõttu, ei pea paika.

Põllumajanduse allaväikse reeses ojatöö
karutusele võtmirega tuleb vaadelda kui
ojarandusliku süsteemi kriisi algust. Hil-
jem ütis see kriis ojatöö väljötöjumiseeni
põllumajandusest ja selle asendamisele
koloonide tööga.

Rooma riigi võimsus peitus ta tugemas talu-
proegkonnas. vallutatud aladele loodi koloo-
niaid, kuhu asustati rooma kodanikke, kes

13) Ковалев, л. 327

14) Сергеевко М. Е., характерные черты сельского хозяйства
ветеной жизни средней Италии во II в. до н. э.,
Вестник древней истории 1952, № 4, л. 44

varustati maaga. Kolooniate elanikkonda täiendasid ka liitlased. Teine osa vallutatud territooriumist jagati ürrinutile kodanikele eramaandiks. Jagamist jõud üle laialdased alad, mis painnenud lihtjões ja eraldatud kohtades. Need jõid riigi valduse agra publicus'e näol. Osa sellest maast anti rendile ajutiseks kasutamiseks mõõduka rendi eest, kusjuures maa üle säilis riigi võim. Osa maad arustati liitlaste poolt, kes eraõiguslikes suhetes olid täiesti võrdsed Rooma kodanikega. Tundus osa maast aga hõivati tuntud patriitride perekondade poolt, kes kuulusid senatisse.

Kodanikele maad jagada oli võimalik ainult Itaalias. Meretaguste kolooniate rajamine tolleajseis tingimustes oli väga keerukas. II sajandi keskul lõpet kolooniate arutamine ja riigimaa jagamise protsess sel lihtsal põhjusel, et Itaalias ei olnud enam jagamiseks maad.¹⁵ III ja eiti II sajandil haarati agra publicus rikka nobilitudi poolt, kes hakkas rida maad lugema eramaandiks. Ent see protsess ei piirduenud ainult agra publicusega; nobilitet hakkas haarama ka talupoegade maaaldu. Rooma ajaloolane

15) Мейер Э., Древнеримские Траппов. Очерки из экономической и социальной истории древнего Рима и средних веков, С.-Петербург 1899, к. 151

Appianos kirjeldab seda protsessi järgmiselt:
„Rinnad harratus endale suure osa reel mitte-
jäotatud maast, reendunud aja jooksul, et mitte
keegi neilt seda ära ei võta. Läheduses peit-
nuvad vaeste maatükkid nad osalt ostvad nõus-
oleku põljal, osalt võtavad jõuga. Sel teel rinnad
harrasid harima laiu alarid tasandikeel...“¹⁶

Suurmaavaldaajad nobilituudi hulga rikkurid
Liciniuse ja Sextiuse seadust 367. aastast, mis
ei lubanud omada maad üle 500 jugerumii
kodaniku kohta. Sõdade tõttu Rooma laenu-
nud kapitalid paigutasid nobilituudi erin-
dajad maavaldustesse, seda enam, et II
Punnia sõja ajal keelati senaatoritel te-
gelda kaubanduslike ja liigkasuotlike ope-
ratioonidega.

Seega põhjistas maavalduse kontrentratiooni:¹⁷
1) omanduse areng, mis lubas suurmaavaldus-
tes kasutada odavaid orjatoode; 2) rahakapi-
tali kuhjumine Itaaliasse, millest suurem
osa paigutati maavaldustesse; 3) nobilituudi
poliitiline võim, mis lubas tal oma seisukoha
tõttu harrata ager publicust.

Latifundiumide teie algas eelkõige Kam-
paanias, Etruurias, Laatriumis ja Sitrii-

16) Appian, Трапедарские войны, пог. ре. с. д.
Меделиба и К. Кротера, Москва 1935, I, 7

17) Ковалев С. И. и Штаерман С. М., Очерки
истории древнего Рима, Москва 1956, л. 119

lias.¹⁸ Seoses latifundiumide tekkega algab talupoegade väikemajandite järsk allakäik. Seda märgib kodanike arvu pidev vähenemine Rooma vabariigis: ¹⁹ 159.a. 328 000 kodanikku, 154.a. - 324 000, 147.a. - 322 000 ja 131.a. juba 313 000 kodanikku. Talupoegkond paneb üselt vastu. Mägistel Samniumi aladel säilis veel puutumatu väinetalupoegkond. Väinetalupoegkond säilis ka Põhja-Itaalias, mis oli II sajandil Itaalia peamine majanduslikuks baasiks.²⁰

Latifundiumid olid tuu nõuetile kohandunud suurmajandid. Peamine rõhk panna saadustel kõige enam vajatavatele saadustele, mis kõige enam taruvad: lihale, õlile, veinile. Sellest lähtudes spetsialiseeruvad latifundiumid loomakasvatusele, õli- ja viinamajaja istandlike kultiveerimisele. Talupoegade majandus oli rajatud teravilja kasvatamisele. Nende väikemajandid ei suutnud konkureerida tuu nõuetile kohandunud ja olavad tööjõudu (oyade töö) kasutavate latifundiumidega. Kapital uuele majanduslikule üleminekule aga püüdis. Algsaltalu-

18) Бокльманн А.Т. Попытки аграрных реформ и социальная борьба в римской республике в конце II в. до н. э. "Тренирование истории в школе" 1954, № 4, лк. 15

19) Момизен Г., История Рима Т. II, Москва 1937, лк. 81

20) История древнего мира под ред. В.Н. Давыдова и М.М. Николаевского, Москва 1952, лк. 513

rahva proletariireumine. Osa talupoegi muutus rentnikuks, teine osa päävatöö listuks (mucenariid) ja hooajitöö listuks (partiaariid). Peamine mass aga ei leidnud mingit tööd ja riidus linnades, peamiselt Rooma. K. Marx i seloamustab talupoegade proletariireumine pütsessi järgmiselt: „Alguses nad olid vabad talupojad, kes töötarid igapäev omaette i riiklised väikustal maatükid. Rooma ajaloo jooksul nad eksponeeriti. Sama liikumine, mis ealdas neid todmisvahendeist ja elatist, tõi endaga kaasa mittainul era-ruumaa valduse tekke, vaid ka suurte rahakapitalide tekkimise. Niisiis, ühel ilusal hommikul onutarid ühel pool olevat vabad inimesed, vabad kõigist peale nende i riikliku tööjõu, aga teisil pool nende tööjõu ekspluatierimise — kõigi rikkuste valdajid.

Mis oli toimunud? Rooma proletariid muuturid lihtsalt parasitideks...”²¹

Talupoegade olukorda võis päästa vaid uus agraripoliitika.²² Tavis oli eelkõige rahva, talupoegade kui Rooma toe varustamist maaga, riigi abi talupoegade majandustliku haari kindlustamisel.²³

21) Маркс К., Труды во редакцию „Отчетов вчерашних записок“, Маркс К. и Энгельс Ф., Сочинения, т. XV, лк. ~~376-378~~, Москва 1935, лк. 377-78.

22) Ковалев и Маерман, лк. 124

23) Тримми Э.Д., Тракхи, их жизнь и общественная деятельность, Топографический очерк. Сп.б. 1854, лк. 22

Ent igarugused hüvitused riigi poolt jäid ära. Ainult Scipio Aemilianuse veteranid said iga välgärspool Itaaliat reedetud aasta eest 2 jügerummi maad.²⁴ Asutati ka veel 8 kolooniat a 300'le inimesele. Seeja hoolitses riik vaid 20.000 leegionäri + 2400 kodaniku eest. See oli aga vähene, võrreldes kogu Itaalia raeleva talupoegkonnaga.

Selle ajastu sõtsiaalpoliitiline võitlus toimus eelkõige kahe klassi vahel. Ühel pool olid orjapidajad - mumaavaldajad, teisil poolil vabad väisutöödjad talupojad. Demokraatliku liikumise alguse Rooma vabariigis tingis vastuolude teravnemine nende kahe klassi vahel ja võitlus agraarüürimise pärast.²⁵ Sõtsiaalpoliitiline võitluse demokraatlik tendents leiab endale kõige selgema väljenduse Gracchuste tegevuses.

II sajandil Itaalia majanduses toimunud muudatused kajastuvad Rooma vabariigi sõtsiaalses struktuuris. Kujuneb välja ratsanike seisus. Ratsanikud moodustavad Rooma rahandusliku aristokraatia. Nii jagunes Rooma orjapidajate klass II sajandil agraar- ja rahandus-kaubanduslikku rühmitusse.

24) Гримм, лк. 22

25) Утченко С. Л., Идейно политическая борьба в Риме накануне падения республики, Москва 1952, лк. 28

Agraarühmitus valdas maad ja jättis senati ja magistratide kaudu vabariiki, ratsanikud valitsesid finantspoöäris, kuid olles enaldatud poliitilisest võimust olid need senatiga opositsioonis ja moodustasid Rooma demokraatia parema tiiva.

II sajandi Rooma demokraatia erines tunduvalt I-III sajandi demokraatiast. Nüüdki, tösi küll, moodustas demokraatia peamine osa talupoegkond, kuid see oli pauperiseerunud talupoegkond. Koos talupoegadega moodustasid demokraatia vasema tiiva linna vasemad kihid: väikekäritöölised-kaupmehed, palgatöölised ja kaltsakproletariaat.

II sajandil muutusid sõjaväelased vastuolud Rooma vabariigis erakordselt teravaks.²⁶ Peamine oli vastuolu oegade ja ogapidajate vahel. Peamine osa ojadest moodustasid sõjavangid, endised vabad inimesed. Teiseks peamiseks, kuigi mitte antagonistlikuks oli vastuolu varakate ja varatute ogapidajate vahel. Viimaste all tuleb mõista vasemaid rahvakihti, alates kiraksest talupoegadest ja lõpetades kaltsakproletariadiga. Nimetatud osa rahvast kuulus faktiliselt

26) Kobariib, lk. 335 j.

oryapidajate leeri, kuid materiaalne viletsus tõukas neid võitluse rikkastega ja lähendas orjade leerile. Tuleb veel lisada väheerinevat, kuid mõnikord suurt poliitilist tähtsust omavat vastuolu nobilitaadi (senati) ja ratsanike vahel. Lõpus esines veel vastuolu kodanike ja mitterodanike (provintsiaalid, liitlased jt.) vahel. Nimetatud vastuolud löidki teravalt välja II sajandil. Puhkes rida ülestõuse. Juba 199. aastal aastati Rooma läheduses Kartago pantvangide vandenõu.²⁷ II sajandi 80-ndail aastail toimusid orjade rahutused Etruurias, Siitsiilias ja Apuulias.²⁸ Väga tõsine oli I siitsiilia orjade ülestõus 136-132 aastani. Tähtis oli siin moment, et Siitsiilia orjade ülestõusuga liituvad ka vaesemate kodanike hulgad: rentnikud ja väikemaapidajad. I Siitsiilia orjade ülestõus oli riiginaaliks tervele reale ülestõusudele Atikas, Delosel ja Hiiosel.²⁹ Suuri vaenu õnnestus Roomal need ülestõusud summutada. V. J. Lenin selgitab, miks kaotasid orjade ülestõusud: „Orjad, nagu me teame, tõusid üles, korraldasid mässe, alusta-

27) Maurene, lk. 213

28) seal samas

29) Maurene, lk. 215

sid kodusõdu, kuid need ei muutnud kunagi kujundada teadlikku enamust, võitlust jüh-
tivateid parteid; ei muutnud selgesti mõista
missuguse eesmärgi poole need liiguvad, ja
jäid alati, isegi ajaloos kõige revolutsiooni-
liisematel momentidel, mängunappideks
valitavate klasside kätte.³⁰

Need rahutused signaliseerivad kaootili-
selt olukorrad Rooma vabariigis. Keskusi
oli isegi ajaole rahutuste mahasurumiseks,
rõõkimata edusast välispoliitikas. Riik
ei olnud enam võimeline sõdima korra-
ga Aafrikas, Hispaanias ja Kreedas, nagu
50 aastat tagasi.

Kõik sõjalisel konfliktid leidsid oma
väljenduse kodusõdades.³¹ Kodu sõjad kuju-
tasid endast võimsat revolutsioonilist
liikumist, mis oli suunatud oma tera-
vikuga II sajandi keemise sõjalis-politi-
liste suhete süsteemi vastu. Need olid
ajaole ülestõusud ajaajapidajate vastu, talu-
poegade võitlus maa pärast, provintsi-
aalide ja liitlaste ülestõusud kodanikeõiguste
taotlemiseks, ratsanike ja senaatorite võit-
lus võimu pärast. Ent kogu see revolutsiooniline

30) Lenin, V. I., Riigist, Tallinn 1955, lk. 18 j.

31) Kobašev, lk. 337

liikumine ei võinud muutuda revolutsiooniks. Kogu see võitlus viis lõppude-lõpuks uuele poliitilisele süsteemile, monarhistliku riigikorra väljakujunemisele Roomas.

Kodusõdade esimese perioodi hulka kuulub ka demokraatlik liikumine ja võitlus agrarimihete parandamise jaoks jühtimisel.

I peatükk Allikate ja kirjanduse analüüs.

Ajastu graacustest kuni Augustuse valitsemisajani tõmbab iga aja loolane kivi endale selkõige just seepärast, et see on omapärane näide üleminekust vabariiklikult korrald monarhistlikule valitsemisvormile.¹

Kiri ilmnes Rooma VI sajandil. Koos kirjaga hakkas arenema ka aja looline traditsioon, s.o. kirjad ja dokumendid, mis juttustavad Rooma minevikust. Hakkavad ilmuma näiteks konsulite nimekirjad (fasti consulares), dokumendid eraisikute kohta (elogia) jne.

Historiograafia hakkas Roomas arenema peale I Pünnia sõda. Ilmnes vajadus juttustada järgnevaile põlvkondile sellest võitlusest, näidata valitsvate klannide osa selles. Erimehed historiograafilised tööd ilmusid III sajandil Quintus Enniuselt (239-169) ja Gnaeus Naeviuselt (274-206).² Need olid kirjutatud värsides. Nimetatud autoreid nimetati

1) Протасова С., Борьба обществ. ветевых идеалов в Риме в эпоху Трапхов. Сборник „Из далекого и близкого прошлого“, Петроград 1923, лк. 23

2) Машкин, лк. 12

vanemateks annalistideks. Nende hulka kuulub ka Marcus Porcius Cato Vanem (234-149).³ Käesoleva töö seisukohalt on suur tähtsus Cato traktaadil „De agri cultura“, millest annab hea pilgli Rooma agraroludest vaadeldaval ajajärgul.

Vanemate allikadena Gracchuste kohta omavad suurt tähtsust nende kõnede fragmendid, mis on säilinud Plutarkose biograafias (Tib. grace. $\bar{\text{I}}$ ja $\bar{\text{xv}}$) ja Appianose „Kodusõdades“ ($\bar{\text{I}}$, 9 ja 11). Plutarkose ja Appianose töödese rätundid need fragmendid vauvalt otsre Tiberius Gracchuse kõnest. Tõenäoliselt rätundid need riia hilisemate vabariigiaegsete ajaloolaste tööde kaudu.

Gaius Gracchuse kõne fragmendid on säilinud Cicerol, Plutarkosel jt. Nad omavad suurt tähtsust hilisematele oratoreile.

E. Felsberg toob fragmendi Gaiuse kõnest: „Kuhu mulle seada oma sammud? Kus sõnida varjupaika? Kapitooliumil? Kuid see on määritud minu venna verega. Kodus? Selles, et näha minu õnnetu ema pisa-roid“?⁴ Teatud tähtsust omavad ka Gracchuste vastu peetud kõned. Need on Publius

3) Maunent, lk. 13

4) Allikate puudumise tõttu triteeritud E. Felsbergi kaudu. Фелбсберг, lk. 58

Cornelius Scipio, Gaius Fannius ja Gaius Papirius Carbo kõned.

Suurt tähtsust omab Gracchuste aja lugu nende kaasaeglaste käsitluses. Ajal, mil toimus Gracchuste liikumine, elanid ja kirjitarid Gaius Fannius, Aemilius Scaurus, Publius Rufus jt. Kahjuks on nende tööst säilinud ainult äärmiselt fragmendid. Gracchuste ema Cornelia kirjandust on säilinud 2 fragmenti.⁵ Fragmentidest järeldub, et Cornelia tahtis Gaiust hoida duust, mis viis teda hukkamisele reos osavõtuga tormilist poliitilist elust, kuid samas nägi temas rõõmuga riiklikku tegelast. Cornelia toetas Gaiusele, et vastu senati tahtmist toimides ta hukutab nii isamaa kui ka tema (Gaius tuli vastu senati tahtmist Sardiiniasst ära): "Ma olen sinuga nõus, et vaenlastele kätte maksta, kuid ainult sel juhul, kui seda on võimalik teha ilma isamaad reetmata... Aga kui sa kuidagi ei suuda loobuda..., siis oota seni kuri ma rünn, kui mu silmad on sulitud, siis toimi, kuidas tahad."⁶

Isajärgelised omavad suurt tähtsust Marcus Tullius Cicero (106-43) teosed. Cicero ei

5) Фелсбургер, lk. 82

6) Triite riitud E. Felsburgi poolt eritatud fragmendi kaudu. Фелсбургер 3., lk. 96

kirjutanud aja looli riideid, kuid oma kõnedes, kirjades ja traktaatides ta puudutab aja looli rändmuri. Cicero järgi said Gracchused hea hariduse. Suurt mõju avaldasid neile Diophanes Mütileenest ja Blossius Cumanus'ist (Blossius Cumanus).⁷ Tiberiuse poliitiliste vaenlasteks olid Cicero järgi Quintus Metellus ja Q. Aelius Tubero.⁸ Tiberius Gracchus püüdis Cicero järgi oma reformiga reeglada koorma kodaniku olukorda, pööramata tähelepanu latiinidele ja liitlastele. Gaius Gracchuse poliitilist võitlust tõlgendab ta kui käitumist ranna ranna eest. Gaiuse poliitiliste vaenlasteks olid Cicero järgi M. Scavrus ja M. Livius Drusus.⁹ Cicero märgib, et Gracchuste puumiseks hukkamise põhjuseks oli nende agrariaadus.¹⁰ Cicero märgib, et kõik abinõud, mis on muudatud enamanduse võrdustamiseks, on ohtlikud. See ajasolu määras ühe kaotusele Tiberius Gracchuse agrariaaduse ja Gaius Gracchuse lex fumentaria. Mis puutub Cicero raadetesse Gracchustele, eriti agraria reformi suhtes, siis alates Catilina vandevõust muutub ta suhtumine neisse eriti vaenulikuks.¹¹

-
- 7) Эллисберг, lk. 96
8) тамар, lk. 106
9) тамар, lk. 111
10) тамар, lk. 113
11) тамар, lk. 115

Cicero vaated maa reformi kohta nägid ette maa väljastu, mitte aga ekspropriimint.

Mõnikuid märkusi Gracchuste kohta võib leida ka I sajandi e.m.a. ajaloolase Diodoruse tööde fragmentidest. Tema „Spilooline bibliotek“ 40'nes raamatus on kahjuks suuremalt osalt hävinud. Tema 34 ja 35'es köide, milles ta käitles spetsiaalselt Gracchuste perioodi, on säilinud ainult fragmentidena. Autor, keda Diodorus kasutas allikana Gracchuste kohta, oli tähelepanuväärne sõnameister. Felsteig toob ära järgmise Diodoruse fragmendi: „Kagu jõgi lõpmatusse mure, voolas rahvas Rooma, et osa võtta rahvaüksusest, mis pidi otsustama agrariaalsete seaduste. Rahvas omas juhtina äraostmatut ja kartmatut meest, kes oli valmis võtma enda peale kõik raskused ja ohud, et saada rahvale maad.“¹² Diodorus ei kiida heaks Tiberiuse agrariaalpoliitikat; Tiberius kippus rumalalt surma ja sai teenitud karistuse.“¹³

Kõigist on näha, et need on samad vaated, mis Scipio Aemilianus selgi. Ka Gaius on ise sama summas rüüdi, kuna ta püüab sellega haarata võimu.¹⁴

12) Фелбсдеп, lk. 119, fragment nr. 2

13) samas, lk. 121, fragment nr. 5

14) samas, lk. 122 j.j.

Lühidalt peatub gracchuste juures ka Gaius Sallustius (86 - 35) oma „Jugurtha sõjas“.¹⁵ Ta märgib, et gracchused suid võitluses aristokraatiaga, püüdis saada rahvale vabadust. „Jugurtha sõjas“ ta kirjutab: „Oma võitu pühitseid optimaadid reirilt, paljud hukati, paljud saadeti asumisele.“¹⁶

Populaarsemaid rooma ajaloolari Titus Livius (59 a. e. m. a - 17 a. m. a. j.) kirjutas oma teoses ka gracchuri, kuid vastavad tõendid ei ole säilinud.

Gracchustel räägib ka Velleius Patriculus oma „Historia Romana“ II köite esimestes osades.¹⁷ Irilikuult rühutab ta gracchustesse pooldavalt nagu Ciceroigi. Ta kirjutab, et võitlus optimaatidega viis vennad reetlikule teele riigi suhtes. Velleius Patriculus kiidab heaks ka Tiberiuse poliitiliste väenlaste tegevuse.

Kõige laialdasemat materjali gracchuste kohta pakuvad Plutarhose biograafiad. Plutarhos (46 - 126) sai hoidure Atenas. Ta kirjutas rea tõid eetina, religiooni ja ajaloo valdkonnast. Rooma ajaloo seisukohalt omavad suurt väärtust tema biograafiad. Tema biograafiates antud ireloomustured omavad

15) Желбоберу, lk. 124

16) samas, lk. 125

17) samas, lk. 128

uueemalt osalt apoloogilist ireloomu. Ajalooline
tõepärasus ei olnud Plutarhosel riivis omaette.
Plutarhos ei olnud mingi poliitilise doktriini jär-
jekindl pooldaja. Ta oli küll rooma aristokraat-
like ringide mõju all, kuid muut mõju avalda-
rid talle ka hellenistlikud poliitilised teooriad.
Plutarhose biografiad, vaatamata oma subjek-
tiivsusele, omavad suurt tähtsust rooma aja-
loo uurimisel.¹⁸ Oma biografiad luues on
Plutarhos kasutanud paljude rooma ajaloolaste
töid. Ent milliste ajaloolaste töid? Seda probleemi
on uurinud K. W. Nitzsch, H. Peter, E. Meyer,
E. Schwartz ja R. Pöhlmann. Plutarhos nimetab
ire järgmisi allikaid: Polübius (Tib. gracc., 4),
Fannius (Tib. gracc. 5), Cicero / Gaius Gracchus, 1).¹⁹
Ja lütestib neid aga mööda minnes ja võib ole-
tada, et peale nende kasutas ta veel teisi al-
likaid. E. Felsberg avab, et Polübiust ta ei
kasutanud, kuna viimase poolt kirjutatud tööd
ei ulatunud Gracchusteni. E. Meyer avab, et
Plutarhos kasutas kahte peamist allikat, millede
vahel on oluline erinevus.²⁰ Nüüd vaatleb sündmuse
ülditeoorialisest aspektist lähtudes. Selle
allika autoriks ta peab M. Scævola või C.
Muciusi. Teist autorit huvitas peamiselt

18) Maunier, lk. 26

19) Фельдберг, lk. 136

20) Scævola, lk. 138

gracchuste inik. Erimest allinot kasutas arva-
tavasti ka Appianos. E. Meyer arvab, et algal-
linad, millele toetuvad Appianos ja Plutarhos,
kirjutati vahetult juale gracchuste liikumist
ja hindab neid seepärast väga. E. Schwartz reu-
vastu ei usu, et tolle ajastu ajalootase nii kõr-
ge oli. Schwartz arvab, et Plutarhos tugines
oma töid kirjutades ajaloolasele-utoorikule,
kes elas vahetult juale gracchusi.²¹

E. Felsbergi arvates võis Plutarhos kasutada
Fanniuse, Cornelius Nepose ja Cicero töid.²²
Ajaloosteadus ei ole tänase ni reda probleemii
täpselt selgitanud.

Seda probleemi on uurinud ka nõukogude
ajaloolane M. Sergejenko. M. Sergejenko uurib
allinote poliitilist iseloomu.²³ Ta märgib, et
sna biograafiates kasutab Plutarhos iildi-
selt Tiberius gracchusele sõbralikku tooni. Ent
selles võib eristada niiski kahte suunda.

Erimene suund (versioon A) on agitatsioonilise
iseloomuga.²⁴ See ei ole kirjutatud mitte ni-
võrd Tiberiuse kaitses, niivõrd ta vaenlaste
võrdandamis. Kritisemitakse optimaatide
kasuahnust ja reetlikkust.

21) Фелсберг, lk. 141

22) тамар, lk. 149

23) Сергеевко М. Е., Три версии в Плутарховой
биографии Тиберия Трапха. Вестник
древней истории 1956, №1, lk 47-49

24) тамар, lk. 47

Teine suund (versioon B) seab endale ülesann-
dus Tiberiuse kaitsmise.²⁵ See on lepitustlik
versioon. Selle autorius olid tõenäoliselt in-
imesed, kes ei soovitud lõhet Tiberiuse ja senati
partii vahema tüve vahel. Selle versiooniga
püüti ehitada silda senati ja Tiberiuse
vahel. Selle versiooni autorid olid unistajad,
kes ei osanud selget sikti endale püstitada.
Poliitika ei huvitanud neid rohkem kui
materjal Tiberiuse rehabiliteerimiseks. Eri-
kohal olid puhtetiilised probleemid. Nad või-
sid olla gracchustele lähedased inimesed.

Plutarhos hindab agraarraadust, kui õig-
last ja seaduspärast.²⁶ Maavaldajaid - rik-
kaid kritiseeritakse laialt (Tib. grac., I^x).
Plutarhos õigustab Tiberiust võitluses agraar-
raaduse eest. Samal ajal kui Dioleorus
ülistab Naricat, kirjeldab Plutarhos ela-
valt Narica pörgendusaastaid. S. Protassova
märgib, et allikas, millele toetus Plutarhos,
ei ole oluliselt sellest allikast, mida kasutas
Appianos.

II sajandi teisel poolel m.a.j. tegutses tuntud
ajaloolane Appianos. Appianos oli monarhist-

25) Сепретиус М.Е., III ку тегуи... , lk. 48

26) Протасова, lk. 33

line ringkondade poolehoidja. Tema väärtus seisneb peamiselt selles, et ta pööras võrreldes teiste ajaloolastega tähelepanu klassivõitlusele.²⁷ See ilmnes eriti kodusõdade kirjeldamisel. Oma kirjas Engelsile 27. veebr. 1861a. kirjutas Marx: „Õhtuti ma lugesin puhkuseks Appianose kodusõdu Roomas kreeka keeles originaalis. Väga hea raamat. Ta on näinult egiptlane. Schlosser räägib, et tal ei ole „hingi“; tõenäoliselt reparaat, et ta püüab tungida kodusõdade materiaalse alusteni“²⁸

Kõrgelt hindas Appianost ka Engels: „Vanaaja ajaloolastest, kes kirjeldasid võitlust, mis toimus Rooma vabariigis, räägib ainult Appianus selgelt, et selle põhjustas maavaldus“²⁹

E. Felsberg hindab Appianose töid Gracchuste liikumise kohta kõige väärtuslikemaks.³⁰

E. Meyer märgib, et ajaloolane, kelle allikate tuginus Appianos oma tööde kirjutamisel Gracchuste kohta, omas võrreldes laiemat silma ringi kui hilisemad annalistid ja Cicero. Nimetatud ajaloolane vaatlus

27) Манник, лк. 26

28) Маркс К. и Энгельс Ф., Маркс Энгельсу 27. февраля 1861 г., Избранные письма, лк. 121-122, Москва 1953, лк. 121

29) Маркс К. и Энгельс Ф., Людвиг Фриербах, Социализм, т. XIV, лк. 634-677, Ленинград 1931, лк. 673

30) Фельсбергер, лк. 150

nõudmuse ülditaolialises mastaabis. E. Meyeri arvates pidi ta elama vahetult peale gracchusi. E. Schwartz seevastu arvab, et Appianos on kasutanud impeeriumiaegsete ajaloolaste töid. Ta hindab seda allikat kui retooriliselt viimistletud teavimeelset romaani.³¹ Seega Appianos ei võinud tundud roomaantimise ajaloolase Schwartzi arvates eel- list tähelepanu. Igal juhul ei saa aga Appia- nose töid lugeda ainult ajaloolisest roma- niks.

Appianose järgi on Tiberius gracchus ita- likute huvid kaitsja. Appianos tunneb kaasa Tiberiuse surmale.³² Protassova püüab väita, et Appianos väljendas kaardiselt oma töös Sci- pio Amilianuse ideoloogiat.³³ Tema järgi pooldas Scipio Amilianus Tiberiuse agrar- seadust, kuid pidas reformi läbiviimise meetodeid ebaõigeks. Appianost revidee- rit ka vene ajaloolane D. Kontšalovski.³⁴

Kontšalovski tõestab, et roomaavaldus ei tekkunud Roomas, mitte II sajandi keskul, vaid II sajandi esimesel poolel. Vastupidiselt Appianosele arvab D. Kontšalovski ka, et suri-

31) Фельсберг, lk. 151

32) Протасова, lk. 32

33) тамас lk. 33

34) Кончаловский Д., Критика данных Appiana и Плутарха о приливах гракховского аграр- ного движения. сборник "Издание и полу- чение прошлого", Петроград 1923, lk. 50

majandus oli määravaks riiski palgatöö; orjatus oli liisjärguiline. D. Kontšalovski väidab, et roomamajandus ei olnud põhiliselt majapidamisvormidena. Tema arvates valitakse põllumajanduses kesk- ja väike talupoeg ka vaadeldaval, s.o. gracchuste perioodil.³⁵ Kinnitust otsib D. Kontšalovski Cato „De agricultura“lt. Cato retseptid käivad eelkõige keskmise suurusega majanduste kohta, mitte roomamajanduste kohta.³⁶ D. Kontšalovski väidab, et orjatus oli jehuslik, palgatöö seeratu põhiline, kuna palgatöölised olid määravaks teguriks teravilja koristamistöödel jt. tähtsamatel töödel.³⁷ D. Kontšalovski kaitses seisukohta, et Appianose allikad ei ole erilist ajaloolist väärtust kuna ta kirjutas teatud poliitiliste vaatekohtade õigustamiseks.³⁸ D. Kontšalovski analüüsides Appianose töid, arvatakse rea vastuvõtmise. Appianosest järeldub, et Tiberius Gracchus lähtus oma agrarreformide andes mitte ainult Rooma talupoegade, vaid ka itaaliikutest. Teada seisukohta kaitsesid ka E. Meyer, E. Felsberg ja vene ning nõukogu perioodi

35) Кончаловский, лк. 50

36) samas, лк. 51

37) samas, лк. 52

38) sealsamas

aja loolane K. Vipper, kes väidavad, et maa-
est võibluad talupojad kujutavad endast
majanduslikus mõttes ühtset, tevnitlikku
gruppi, vaatamata poliitilisele ja pärit-
olulistele küsimustele.³⁹ Kirjeldades viit-
nuses vaulevaid talupoegi mõtleb Appia-
nus itaalikuid. Analüüsides aga võit-
lust maa est, rõõritleb ta ainult room-
lari. Siit selgub, et agrarreform haaras
ainult roomlari, mitte liitlari. Oletada,
et maatumise protsess haaras nii roma-
kolari kui ka liitlari, tähendab
Appianosega vastuolulist sattu-
mist.⁴⁰

Suurem osa ajaloolari E. Meyer, K. Böhl-
mann, K. Vipper, E. Felsberg jt. hindavad
Appianose töid kui väärtuslikku Rooma
ajaloo allikaid. Viimaneis vanaja aja-
loolares, kelle teosed onavad grac-
huste suhtes allikalist tähtsust, on
Cassius Dio (155 m.a.j. - 235 m.a.j.). Tema
24. ja 25. es raamat oli pühendatud grac-
huste probleemile. Mõlemist raamatust
on säilinud ainult fragmente. Cassius
Dio järgi lähturid gracchused on

39) Котт и Робекки, lk. 41

40) тамас, 42

tegevuses ainult egoistlikust eesmärgidest, kürimata, kas see on siigile kasulik või mitte.⁴¹

E. Meyer teeb kokkuvõttele gracchuste kohta kirjutatud allikast oma fundamentaalse töö „Untersuchungen zur Geschichte der Gracchen“ (Halle, 1894).⁴²

Diodoruse järgi on gracchused ideaalsete iseloomujoontega, kuid on ise oma hukkamises süüdi.⁴³ Nende tegevus on üldriiklikus mõttes Roomale kahjulik. Diodorus võttis allikaks Dionysiuse töid, kes omakorda arvatavasti kirjutas oma tööd toetudes mõnede gracchuste kaasaeglastele.

Teine vaatenäht tuleb Meyeri järgi tundmatult autorilt, kes räägib ründamata ülditaaliselt mastoabis ja omab laia silmaringi. Seda vaatekohta on kasutanud ka Plutarhos ja Appianos. Selle vaatekohta autor on elanud vahetult peale gracchuri ja on olnud oma vaadete poolest mõõdukate reformide pooldaja. Gracchustesse ta ei rühtunud vaenulikkult.⁴⁴

41) Жемясовъ, lk. 156

42) Штернъ Ф., К вопросу генетельности Тиуде-руа Тракта. Сборникъ статей въ честь проф. В. П. Бузескула, Харьковъ 1914, lk. 2

43) samas

44) samas, lk. 3

Plutarkos asetab gracchusi kätelised kum-
pustiti nende inkursid ja õigustab neid.⁴⁵

E. Meyer arvab, et need kahte liini allikad
gracchustest pärinevad vahetult gracchusti
ajast või veidi hiljem. Erinev allikate tõlgen-
damine oleks sellest, millisel poliitilisel
seisukohal oli üks või teine neid allikaid
kasutan ajaloolane.

Seejärgi põhineb kõige rohkem puumisel Appia-
nose ja Plutarkose tõsetel, mille allikate
kriitika ja hinnang on selgpool antud
(vt. lk. 21-30). Appianost on kasutatud S. A.
Žebeljovi ja K. Krügeri redigeeritud vene-
keelse väljäände kaudu.⁴⁶ Plutarkose
tõsetel on samuti kasutatud venekeelses
tõlkes.⁴⁷

Suurt tähelepanu on antiikajaloole, seal-
hulgas ka Rooma ajaloole pööranud oma
töödes K. Marx ja F. Engels. Eilist tähele-
panu ositanid K. Marx ja F. Engels agraa-
rühitile. Marx arvab, et maa suhetis
reegeldub kogu Rooma vabariigi sisetähe-
ajaloo lugu. Oma „Ревекция, riigi ja maomai-

45) Штерн, lk. 4

46) Анниан, Трансданские войны, погрис.
С. А. Жебелова и К. Крюгера, Москва 1935

47) Плутарх, Избранные биографии, Москва
1941

duse tekumirus" osutas Engels palju tähelepanu Rooma riigi arengule. Marx analüüsib ajandustliku formaatiooni küsimusi ja selgitab raha ja liigkanuõtlise kapitaliosa antiikühiskonnas.

Võiga suurt tähtsust käsitleva töö seisukohalt olulised nõukogude ajaloolaste tööd, mis toetuvad marksismi-leninismi metodoloogilistele alustele. Nõukogude ajaloolased osutavad oma töös esmakoostult ajaajade ülestõusude tähtsusele Rooma ajaloos. Eritist tähelepanu on pööratud tingimuste uurimisele, millised põhjustavad ülemineku vabariiklikult korrald imperialismile. Vabariigi põllumajanduse olukorda on uurinud M. E. Sergejevko.⁴⁸ Graechusti ajaajade ideelise poliitilise elu on valgustanud S. Protassova ja S. S. Utšenko.⁴⁹ Peale nimetatud autorite on kasutatud nõukogude ajaloolaste N. A. Maikini,

48) Сергеевко М. Е., Характерные черты сельского хозяйства восточной части средней Италии во II в. до н. э. Вестник древней истории 1952, № 4

49) Протасова С., Борьба общественных идеалов в Риме в эпоху Траянов. Сборник "Мудалікога и близкого прошлого", Петроград 1923

Утченко С. Л., Идеологическая борьба в Риме накануне падения республики, Москва 1952

S. J. Koraljovi jt. üldkoõritlusi. Spetsiaal-
uuringusi gracchuste liikumise kohta
noõkogude aja loolaste kirjutanud si
ole (muale S. Protasseva). Mainida võiks veel
A. G. Bokštianini artiklit, mis puudutab
gracchuste agraarreformi ja poliitilist
võitlust II sajandi lõpul.⁵⁰

Töö kirjutanud on karutatud ka kodantlike
aja loolaste töid. Eelkõige tuleks mainida
J. Mommseni „Roma aja lugu“.⁵¹ Kaasatu
peamine väärtus seisneb ta riiklikul
faktiivsel materjalil.

Faktiivne materjal selguse ja täpsuse
ring allinute eritamise poolt paistab
silma ka B. Niese töö.⁵²

Kodantlike aja loolaste töid iseloomustab
mineviku moderniseerimine, fatalism
aja loolise protsessi mõistmisel. Aja lugu
vaadeldakse stiihiline protsessina, kirjures

50) Бокшатиин А. Г., Попытки аграрных
реформ и социальная борьба в римской
республике в конце II в. до н. э. „Препода-
вание истории в школе“ 1954, № 4

51) Mommsen, J., История Рима, том II,
Москва 1937

52) Нисе Б., Очерк Римской истории и
историко-географии, изд. 3-е, с.-Петер-
бург 1910

ükririkinikute tegevusele ja tahtele omis-
tatakse liialt suurt tähtsust. Sellel
suhtis on iseloomulik G. Ferrero töö.⁵³

Vene kodanliku ajaloolaste tööd on
kasutatud K. Vipperis töös.⁵⁴ Töö annab
selge ülevaate vabariigi lõpupoole ma-
janduslikust elust ja sotsiaalselt võit-
lusest. K. Vipper oli progressiivne tead-
lane, kes töötas ajaloo uurimise alal
ka nõukogude perioodil. Eriti tähe-
lepanu on K. Vipper pööranud Rooma
demokraatiale vabariigi lõpul. K.

Vipperis puudus on see, et ta ei osu-
tanud tähelepanu vastuolule orjade
ja orjapidajate vahel.

Kõige põrja liikuma allikate analüüsi-
ga paistab silma E. Felebezi töö.⁵⁵

Märkida võiks veel E. D. Gümni ja

53) Ферреро Г., Веллуме и нагетине
Римма Т. I, Москва 1915

54) Виннер П., Очерки истории Римской
империи, Москва 1908

55) Фельдберг Э., Третья Траппе, Юрьев
1910

ja E. Yterni töid.^{56, 57} Nimetatud autorist on Ytern ilmselt reaktiivne kodanlik ajaloolane, kes suhtub väenuhikult Pracchurba liikumisse.

Mäkkida tuleb ka F. M. Dõdonski tööd, mis annab kirjaka piloli Rooma agrarimhete ajaloo st.⁵⁸

56) Тримм Э. Д., Тракхи, их жизнь и общественная деятельность, Тсно-графический очерк. С. п. б. 1894

57) Штерн Э., К оценке деятельности Пидерия Тракха. Сборник статей в честь проф. В. П. Гудескула, Харьков 1914

58) Дыдынский Ф. М., а чарный вопрос гнетно Римма. Варшавские университетские известия 1884, № 9

II peatükk.

Tiberius Gracchuse agrarreformid.

1. Agrarüürimus enne Gracchusi.

Enne kui aruola Tiberius Gracchuse agrarreformid andlust murima, tuleb selgitada, kuidas toimus võitlus agrarüürimuse ümber enne Gracchusi.

Agrarliikumine on omanud Rooma riigis alati tähtsat kohta. Agrarüürimus on alati kuulunud te ravamati poliitilise majanduslike üürimuste hulka. Juba Rooma riigi esimestest aegadest peale on üürimus, kus võivad ekspluatatsioonida ühiskondlikku maad (ager publicus), olnud riigipoliitilise elu keskpunktiks. Juba riigi esimestest aegadest peale on omanud võidelnud 2 vastandliku gruppide ringut: 1) inimesed, kes vaji id maad ja 2) inimesed, kes kaitsuvad nõgu jõuga enda käesolevat maadomandit.¹

¹ Drogovickii, lk. 1

Agroarüürimise õigest lõendamisest sõltus Rooma talupoegade ja itaaliskuti-
lülilaste heaolu, viimastest amakorda
Rooma riigi tugevus. Rooma riigi erialg-
ne territoorium oli jagatud kodanike
vahel võrdseisus osadeks. Jagamisest jäeti
välja vallutuste näol saadud ager
publicus. Erialgne jaotatud maa aga ei
müünud perekondi elatada. See moodus-
tas õieti ainult aia maa. Seepärast lu-
bati kogukonnal kasutada karjamaad
(pascua). Koduloomad olid roomlaste
peamises varanduses. Ager publicuse
kasutamise eest kehtis eiline maks-
scriptura.² Selline oli olukord, kui
Rooma oli veel väene riik.

Riigimaad üha kasvavatel arvukalt
peetud sõdade tagajärjel. Alustatud
rahvaste maa kuulus juriidiliselt
võitjatele. Tavaliselt võeti üra aga
ainult $\frac{1}{3}$ maast.³ Ära võetud maad
nimetati — ager publicus Populi Ro-
mani. Osa nimetatud maad müüdi
riigi defitsiidi katteks. Neid maad
nimetati agri quaestorii.⁴ Tazeli

2) Догвенский, lk. 5

3) самас, lk. 8

4) реалсамас

anti osa moid kolooniaile ja iregi iirik-
iirikule.⁵

Teda riistemi, kus maa jagati Rooma
kolonike vahel päri likuus omandus,
nimetati assignatio'ks.⁶

Kolooniaid Rooma kolonikust elanikega
asustati liitlaste maalile, nende vaos-
hoidmiseks. Vabariigi lõpupoole assignatio
kadus ja asendati occupatio'ga.⁷

Occupatio järgi andis riik aegu publi-
cuse rendile (concedere) vabal valikul
igale erakorjale, kuid tingimusel, et
riik võib renditud lõigu igal ajal
kätte saada.⁸ Renditud maad nimetati
agri occupatorii.⁹ Õigupoolest puuduvad
selle protsessi kohta usutavad allikad.
Ei ole teada, kas kehtisid rendi kohta
kindlad reeglid ja kas magistratuur
omas rendimaast kindlat ülevaadet.
Rendriik pidi andma riigile 1/10 teravil-
jast ja 1/5 õli ja veini sisetulikutest.¹⁰

Rendivaldusi (possessiones) hakati aj-

5) Douguerekuu, lk 8

6) realsamas

7) samas, lk. 9

8) realsamas

9) realsamas

10) realsamas

jooksul lugema peaaegu erasmandiks; neid pärandati, kingiti jne. Aga jooksul riik ei pea enam kinni oma õigusest „occupatiole”. Sel teel tekitab aegu publice rühkis erasmand.

Maad võisid rentida kõi, kellel oli vastav kapital maa harimiseks, töö organiseerimiseks maatükil ja maksudeks riigile. Rentnikud pidid olema igal juhul rikkad inimesed. Tõenäoliselt võisid neid muid omada ainult patriitrid, vähemalt erialgselt. Patriitride käes ole maa ei kuulunud trensuurialla ja oli vabastatud maksudest.¹¹ Patriitrid olid loakanud aja jooksul maksimaalselt isegi erialgselt määratud rendimaks (1/10 viljast ja 1/5 veini-õlirissetulekust).¹²

Nimetatud rendimaks asendati uue maksuga – tributum, mida võeti ainult rannasolevalt. Kuna patriitrid valdasid peamiselt aegu publice, siis larus tributum peamiselt

11) Drogverckui, lk. 12

12) realsamas

plebeidile, kes olid eramaade (agri privati) valdajad.¹³

Selline olukord vajäs reguleerimist.

486 a. pani Spurius Cassius ette jägada vallutatud maid ka plebeide vahel.¹⁴

See ettepanek võeti patriitride poolt ravuga vastu. Spurius Cassius' süüdistati kuningavõimu taastustes ja ta hukati. Peale seda teavneb võitlus agrariikriimuses patriitride ja plebeide vahel.

Peale Veii sõda suurenes agri publicus umbes kahekorda.¹⁵ jälle kuu's päevakorda agri publicuse jagamise probleem.

Tänu maade rohkele ja rahatriibunide energilisele tegevusele sai iga plebei 7 jügerumi maad.¹⁶ Alates Veii vallutamisest peale algas Rooma majanduslik ja poliitiline tõus. Mõjukaamad perekonnad omariid juba üle 100 jügerumi maad. 367 a. kehtistati Liciniuse-Septiuse seadused.¹⁷ Plebeidile tehti poliitilisi järeleandmisi. Üks konsul valiti nüüdsest peale

13) Drogovitskii, lk. 12

14) samas, lk. 14

15) samas, lk. 18

16) sealsamas

17) samas, lk. 22

plebeide hulgas.

Uusri inimene ei võinud arada maad üle 500 jugerumi, suuremaid kari loomi mitte üle 100 pea ja väiksemaid kari loomi mitte üle 500. Dōdōnsii arab, et ülal- toodud seadus kehtis ainult ager publi- cuse kohta.¹⁸ Seadus oli rahuliku iseloo- muga; midagi ei konfiskeeritud. Regu- leeriti ainult riigimaade kasutamist, mida patriitrid senini ainult enda karus lahendasid. Võib arvata, et maad, mis ulatusid üle 500 jugerumi, jägati lihtsalt maatute vahel, kuna plebiidel puudus raha maa ostmiseks. See on muudugi hüpotees, kuna allinad ei anna selle kohta lähemalt selgust. Sea- duse eesmärgiks oli suurendada kes- klani, s.o. vabatalupidajate ja suure- daada sellega riigi sõjalist võimust. Seaduse puuduses oli see, et ei kehtes- tatud magistratuuri seaduse täitmise valvamises. Tassis ohus olnud hävitada täielikult occupatio riistem, kuna see andis eelired patriitridele maa haa- ramise näol. Licinius ja Sextus mõistrid

18) Drogvetskiy, lk. 23

ka orjatöö kahju liium ja laostavat mõju Rooma talupoegkonnale. Isegi vast oli seadusega määratud, et iga maavaldaja peab tööd andma teatud arvule palgatöölisele.¹⁹ Liciniuse ja Sextiuse seadus suurendas Rooma sõjalist võimust, mis ilmus kujusalt sõdades Hannibaliiga. Musaristokraatia – nobilitet hülgas iganuguse möödumise aegu publicuse suhtes. Algas puuletung väikumajandusse. Sõdade tagajärjel soovutati orjade müllus, mis lubas neid manilisele kasutada põllumajanduses. Algab talupoegade proletariiseerumise protsess. Proletaarid ujutavad üle Rooma linnad. Rahvaüksused kaotas oma erialgse tähtsuse. Administratiiv-, rahaline ja sõjaline võim oli unati käes. Rooma oli faktiliselt aristokraatlik riik demokraatliku riigikorraga. Nobilitet hääras ahnelt maid. II Puumia sõja ajal anti välja seadus, mis keelas renatorid liigkaruvõitlused ja kaubanduslikud spuatnöömid.²⁰ Genatorid võisid ana kapitale paigutada nüüd ainult maamandlisse. Algab termiline latifundiumide kasv Laatiurnis, Umbrias, Siitriilian

19) Drogortsekkui, lk. 25

20) samas, lk. 28

juure. Senised iljivanatusrajoonid muudeti karjamaadeks, sest karjandus tarus enam.

Licinuse ja Yextiuse seadust ei õnnestunud elluviia, kuna sellele tõstas vastu valitsev klass-nobiliteet.²¹ Sama kinnitab ka Appianos: „Rikkad haaranid endile suurema osa sellest maast (ager publicus) ja jõudsid aja jooksul reendumusele, et keegi neilt seda ei võta. Nende naabrusarvad vaeste maatüübid rikkad osalt ostsid, osalt võtsid jõuga. Niimoodi liitrid rikkad endale laulblased alad. Nad kasutasid erge põllutöölise ja karjastena. Neid ei võetud sõjaväesse nagu vabu palgatöölisi.“²²

See protsess kehtus enile rahuturi i regji valitseva klassi hulgas. Osa aristokraate, kes olid koondunud Scipio Aemilianuse ümber, soovisid ellu viia laiaulatuslikku agraarreformi, et luua tugev väiketalupoegkond ja panna alus tugevale armeele. Nad mõistsid, et i regji välisvaenlastest on Roomale ohtlikum sisenine vaenlane — majanduslik kaos. N. n. „Scipio ringi“ kuuluv rida tähelepanuväärseid

21) Huze, lk. 224

22) Мумукунт А. В., Спартаковское восстание, Москва 1936, lk. 76

mehi: Scipio Aemilianus, ajaloolane Pol-
læbios, stoiline filosoof Panaetius, Gae-
lius Noorem jt.²³ Kii Scipio kui ka ta
mõttekaaslastel ei astunud riisii aris-
toondaatia vastu välja. See rühmitus ainult
rõõkis reformide vajalikkusest, tegudeni
ei jõutud. Scipio oli poliitiliselt passiivne.
Ta oli selkõige väejuht. Scipio ringil oli riis-
ki teatud tähtsus. Siin valitunud meeska
demokraatlikud ideed, mis avaldavad suurt
mõju ka Tiberius Gracchusel, kes oli ka
seotud selle ringiga. Sealt arvatavasti
ammutasigi Tiberius oma poliitilised tiens-
pidamised ja ideaalid, mis ületavad kau-
gelt ideaalid, mis oli loonud Rooma mi-
nevik.²⁴ Muudugi si ole täiel määratõige
näidata hellenistlikku mõju Rooma de-
mokraatliku liikumise allikana. See ole
mehaaniline käsitlus. Rooma demokraat-
lik liikumine arenes täiesti iseseisvalt,
riremistest põhjustest tingituna. Ainult
need riemised põhjused, i. o. sotsiaalmajän-
duslik olukord oli väga lähedane kui
mitte analoogiline meeska hellenistlikku

23) Koba iib, lk. 347

24) Тротакова, lk. 38

suengupuivõõdiga.²⁵

Demokraatlik liikumine tulenes nii majanduslikust kui ka poliitilistest põhjustest.²⁶ Poliitilises sfääris tulenes see võitlustest uue demokraatia ja nobiliteedi vahel. Majanduslikus sfääris see tulenes maatu taluainete võitlustest maa eest.

2. Tiberius Gracchuse agraartegevus.

Rooma demokraatliku liikumise silmapaistev juht Tiberius Gracchus sündis plebeilise päritoluga nobiili perekonnas 162 a. Gracchuse isa oli osava diplomaat ja väejuhina real mõjuskatel ametikohtadel. Eritire kuulsuse amandas ta, teenides pretorina Hispaanias. Ta oli ka 182. a. ediil ja 177. ja 163. a. konsul.²⁷ Gracchuse ema oli Scipio Africanuse tütar. Abielus sündis vanematel 11 last, kelledest jäid elama ainult pojad Tiberius ja Gaius ja tütar Sempronia, kes abiellus hiljem Scipio Aemilianusega.

25) Утренко, lk. 37

26) Ковалив, lk. 347

27) Трунун, lk. 35

154.a. nri isa, jättes kaastase Tiberiuse, ta
venna gainse ja õe ema Cornelia kasvataks.
Cornelia pühendas end täielikult laste
kasvatamisele, liikats tagasi isegi Egiptu-
se valitseja Ptolemaios III abileu ettepaneku.
Plutarkos, kirjeldades Tiberiust, märgib,
et ta vilmas ja kõnnaus puegeldus puh-
mus ja tagasihoidlikkus, ta kõnelt kind-
lalt ja rahulikult toonis. kõne oli loogiline,
grammatiliselt täiuslik ja hoolikalt läbi-
mõeldud.²⁸ Tiberius sai oma aja kohta hüli-
gava hariduse. Rhetorikat õppis ta sihe
tolleaja väljapaistvama kõnemehe Diop-
hanese Mütileenest juures.²⁹ Filosoofiat
õpetas talle tuntud stoiline filosoof Bloss-
sius, kes hiljem võttis osa Aristonikuse
ülestõusust sihe juhtiva mehana. Diop-
hanes ja Blosssius tutvustasid teda hulli-
nistlik-demo:okraatlike ideedega, üli-
nid polsihikku korola, idealiseerisid
võrdsete ühiskonda, kus igaüks valdab
väikest maatiikki.³⁰

15 aastaseana võttis Tiberius osa III Puumia

28) Плутарх, Тиберий Тракк, 2, lk. 197

29) Ванолевский В., Третья Тракки. Московские
университетские известия. 1871, № 5, lk. 46

30) Всемирная История, lk. 354

sõjast. Elades ühes telgis Scipio Aemilia-
nusega õppis ta temalt kui poliitiliselt
tegelaselt ja väejuhilt palju. Peale Scipio
olid seal veel ajaloolane Polübios ja
Gaius Laelius, kelledest eiti erimehe
avaldas talle ilmsed mõju.³¹ Siit ta saigi
idee, et rahvatribuun peab end ohverda-
ma rahva huude eest. Sõjas kartagolaste-
ga oli Tiberiusel vapraima kuulsus. Plu-
tarkos märgib, et ta tõusis erimehena Kar-
taago müüridle.³²

Sõjast tagasi tulnud, abiellus ta Appius
Claudiusse tütrega; 137a. valiti ta kvestoriks
ja saadeti konsul Gaius Manciusse abi-
liuna Hispaaniasse numantialaste vas-
tu. Teel Hispaaniasse läbis ta Etuuria
ja nägi, kuidas see senini õitsev maa oli
muutunud. Vabade asemel töötanid ja
hooletid karja võõrmaalased-õjad. Siis
avatavasti juha küpserid tal peas mõ-
ningad poliitilised plaanid talurahva
elu parandamise suhtes.³³

Rooma armee Manciusse juhtimisel aga sai

31) Жульосевр, lk. 171

32) Плутарх, Тибериус Тракк, lk. 198

33) Тамар, Тибериус Тракк, 8, lk. 201

lühia ja sattus lõksu. 20.000 Rooma legionäri
päi us vaid tänu Tiberius gracchuse diplo-
maatilinele osavusele.³⁴ Tal õnnestus sõlmida
numantialastega rahu. Senat tühis-
tas rahu, olles huvitatud ainult vallutus-
test ühiskõik, mis hinnaga. Konsul Mancius
anti numantialastele välgä; Tiberius pää-
ses ainult tänu videmetile Scipio Aemilia-
nusega.³⁵

Enamik antiikautorid (Cicero, Cassius Dio
jt.) arvab, et see senati samm põhjustas
Tiberius gracchuse lahkheli senatiga
ja sellest tulenev agrarreformi erita-
mine senati vastu.

Kõnetatud egoistlik motiiv aga tuleb
vauvalt avere. Plutarkose ja Appianose
allikaint võib välgä lugeda järgmisi
motiive, millest lähtus Tiberius gracchus
oma agrarpoliitikas.

„Oma maatakuvidelt välgäastud talupe-
jad ei avaldanud valmisolekut sõjali-
se teenistuse kandmises ega kasvata-
nud vajalikku hoolega oma lapsi; Itaalias
võis märgata ühelt poolt vabade kodanike

34) Зуболев, lk. 176

35) realsamas

kadumist, aga tiirelt poolt orjade - barba-
rite juundevolu, kellele abiga riiksed
harivid kodanikest ära võetud maid", kirj-
jutab Plutarhos.³⁶ „See kõik siis orjade
hulga suurenemisele riigis... Rahvas
vaatas sellele rahulolematusega. Ta kar-
tis, et... selline olukord muutub ohtli-
kuse orjade tohutu massi näol“, lisab
Appianos.³⁷ Edasi kinnitab Plutarhos,
et agrarreformi mõtte riundas Ti-
berius Gracchusele koosa plebs: „Tugeva-
mini kõigest äratas otsustavust tegut-
semise koosa rahvas, kutsudes Tibe-
rius Gracchust riigivõimuga portikulil,
majade seintel ja mälestus sammastel
ära võtma rikkastelt riigimaad ja
andma seda vaestele“³⁸ Appianos oma-
korda viitab sellele, et Tiberius Gracchus
plaanis agrarreformi sellepärast,
et lüüa riigile tugev sõjaline alus-
vaba väiketalupoegkond.

Seega Tiberius Gracchuse taotlus tu-
lenes sellest, et ta kui omamaa haritud

36) Плутарх, Тибериус Трахх, 8, lk. 200

37) Анimate, I, 8

38) Плутарх, Тибериус Трахх, 8, lk. 201

ja kainelt mõtle inimene oskas näha hukku, mille lävel seisis Rooma vabariik II sajandi keskul. Ta ei olenud mingi revolutsionäär ega rahva heaolu eest võitleja. Ta võitles Rooma riigi eelarise säilimise, sõjalise võimuse ja sotsiaalselise ühiskonna eest. Et aga liikumine omaenda revolutsioonilise iseloomu, tulirellest, et masside sekumise ründumustesse haaras Tiberiuse ja viis ta kaugemale.

Pärast kvestoriks olemist Hispaanias ja heurid küll Tiberius Gracchuse suhted Scipio Aemilianusega, kuid Tiberius ei katkestanud sidemeid Scipio rühmaga. koos oma äia Appius Claudiusega ja kuulsate tolle-uegrete juristide Crassus Muciuse ja Mucius Scaevola kaasabil eritas ta reformide plaani, mis pidi tootama 133 aastal.³⁹

10. detsembril 134 aastal valiti Tiberius Gracchus 133 aasta rahvatribuniks.⁴⁰ Ta kandidatuur läks läbi, sest ta oli rahva seas tuntud juba varem kui reformide

39) И. М. Грех, И. И. Грех, 9, lk. 201

40) И. И. Грех, lk. 171

poolt meelustatud tegelane. Otsekohhe pärast ametikooste vastuvõtmist eritas ta oma agraarvalduse projekti. Seaduse projekt ei ole säilinud tekstuaalselt. Temast saab pildi ainult Appianose, Plutarhose ja Cicero tööde põhjal. Seadus ise oli järgmine: ⁴¹

- 1) piiratakse ager publicane ülemäära kasutamist. Perekonna pea võib omada kuni 500 jügerummi (125 ha.) maad. Kaks vanemat poega saavad 250 jügerummi kumbki, kuid seejuures ei tohi ühe perekonna maa ületada 1000 jügerummi (Appianos, „Kodusõjad“ I, 9 ja I, 11)
- 2) vabastatud ager publicus läheb jagamisele vaesele rahvale 30 jügerummi suurus-tes tükides. Jagatud maa suhtes kehtib parandamisõigus, kuid eelarimise on keelatud (Appianos, Kodusõjad, I, 10 ja Plutarhos, Gaius Gracchus, 9).
- 3) seaduse elluviimiseks valitakse eriline 3.e liikmeline komisjon, mille volitused kestavad ühe aasta ja mis valitakse igal aastal uuesti (Appianos, Kodusõjad, I, 9)

41) Плугарк, к. 435 (комментарий Тибериус Гракхине kohta).
Ковалева, к. 349
Всемирная история, к. 354

Reform oli küllaltki mõõdukas. Põhiline oli see Liciniuse - Sextiuse reformi taastamine. Kodanikele, kus olid võrandatavale maale püstitanud ehitisi, teostanud melioratsioonitööd j.n.e. pidi maksama hüvitust.⁴²

"Kui püritud si olenud ka see reform, rahvas oli valmis rahulduma sellega sellega ja unustama mõõdukuse. Kuid riik ja vürumaa valdajad alustasid amaanipüüdlisuse õhutamist seaduse vastu... ja isegi seaduseandja enda vastu," kirjutab Plutarkos.⁴³

Tiberiuse agraripoliitika oli lihtne: maa jagamine vaestele annab võimaluse osa proletaare Roomast ja Gaatriumist asustada eriti Lõuna - Itaaliasse. Allakäivad linnad saavutavad sellega endi- re õitsengu ja maale luuakse tugev talupoegkond, mis loob aluse Rooma sõjalisel võimusele.⁴⁴ Projektiga seerus kuskil ühisriik ja väikendavaid kehti. Nähtavasti ei kavandatud kogu vabastatud aiger publicust välja jagada. Kampaania

42) Плутарх, Тиберий Трапк, 9, lk. 201

43) seal samas

44) Жепперо, lk. 49

näitus pidli antama rendile ja olema üldse riigile riisitud alla allinam.⁴⁵ Selguretu on ka, kas otsustati rahuldada ainult roomlaste nõudeid ager publicuse suhtes või mõeldi seejuures ka liitlastele.⁴⁶ Murimad aja loolared E. Meyer, E. Felsbug, K. Vipper jt. arvavad, et Tiberius Gracchus lähtus oma agraarprojekti eesmärgel, mitte ainult Rooma vaid kaogu Itaalia talupoegkonna huvidest.⁴⁷ Maatute talupoegade ja maavaldajate vaheline võitlus toimus nii roomlaste kui liitlaste leelis. Tundub osa ager publicust oli ka liitlaste käes.⁴⁸ Selle küsimuse lahendamisel satub Appianos vastukoostesse. Üldinred vaesumise ja viletsuse tunnused omistatakse itaalinuttele, kirjeldades võitlust agraarreformi ümber on tähelepanu keskpunktis rooma talupoeg.⁴⁹ Selle küsimuse suhtes puudub kindel seisukoht ka nõukogude ajaloolastel.⁵⁰ Üldiselt ollakse siiski seisukohal, et Rooma demokraatia

45) Фруьсдер, lk. 179

46) тамас, lk. 180

47) Котра ловский, lk. 41

48) Штерк, lk. 11

49) Котра ловский, lk. 41

50) вт. Ковалев, lk. 350

projektidus vaadati kogu Itaalia talu-
poegade massile kui teotule. II sajandi
kuskpeigast alates moodustasid Rooma
legionide peamise osa just itaalinud.
R. Viipuri arvab, et Tiberius Gracchus ei püüd-
nud neile veel kindlustada kodanikeõigu-
si, kuid püüdis neile leua majanduslik-
ku baasi — kindlustada nad samuti
maaga, kui Rooma kodanikegi.⁵¹ R. Viipuri
arvab samuti, et Tiberius Gracchus pro-
jektis nähti ette ka vabade palgatöölise
kindlustamine tööga, nende kaitsse orju-
se pealiturgi eest. Nähtavasti pidid riik-
likad maavaldajad võtma tööle teatud
arvu vabu palgatöölisi.⁵²

Appianos kirjeldab sündmuri järgnult:
„Ja (Tiberius) rääkis itaalinutest, nende
vaprustest ..., sellest, et vähehaaval nad on
sattunud olukorda, kus ei ole mingit või-
malust oma olukorra parandamises.
Rahulolematusega rääkis ta orjade mas-
sist, mis on kõlbmatu sõjalises tegevuses
ja alati ebaustav oma isandatele. Pärast
kõnet ta eritas seaduse, mille „sharelt

51) Bunney, lk. 51

52) samas, lk. 52

keegi ei tchi omada üle 500 jügerummi
ager publicust. Ülijäänud maa tuli
jägada vaestele kolme igal aastal uuesti
valitud iniku peolt." ⁵³ Appianos kirjutab
edari: „Viimane samm (kõnnisjõni valimine)
valmistas rikkastele kõige enam meelepaha.
Neil ei olnud nüüd enam nagu varem
võimalik hoolimatult suhtuda readusse;
maa jagamiruss nimetati erilised ameti-
inikud ja maad selle valdajalt kogu-
osta ei tohtinud." ⁵⁴ Appianos toob ära
Gracchuse kõne fragmendi: „Kas kosta-
nik pole kallim kui ori, kas sõdur ei ole
kasulikum kui inimene, kas ei võitle...
Roomlased vallutavad palju maid ja
valitsevad neid, nad loodavad endale
allutada veel maid. Meie ette kerkib
kürimus, kason sellus võimaluri sõja-
meeste arvu näol, võivõtavad vaenlased
nõrkuse tagajärjel olemasolevagi." ⁵⁵
Erimesel pilgul näib, et Gracchuse agraar-
readus riivas ainult väikese kiilduonna
magnaatide huivid. Ja readus oli pea-

53) Annuaire, I, 9

54) samas, I, 10

55) samas, I, 11

miselt muunatud suurmaavaldajate vastu, kes kasutasid endakäitle haaratud ager publicust loomakannatuse viljilemises.⁵⁶ Keskmised Cato kirjeldatud tüüpi majandlid mahturid Tiberius Gracchuse agraarraaduse raamidesse, mitte ülelades 1000 jüggummi perekonna kohta.⁵⁷ Seega nimetatud riiklikud nobiile ei oleks pidanud agraarraadusest erilist rahutust tundma. Mis aga tingis nobiliteedi tormilise vastupanu agraarprojektile? Seda ei saa seletada individuaalsete egoistlike nõalutlustega, nagu olenud Scipio Narica ja Marcus Octavius võidelnud Tiberius Gracchuse resolutsioonide vastu seepärast, et neil oli erinõuetult palju ager publicust haaratud. Teendub, et võitlus ei käi erilise teravusega, mitte agraarraaduse kui turu vastu, vaid selle mingi formuleeringu vastu, mis oli nobiliteedile vastu võetav.⁵⁸ Mis tegi erilisele projektile vastu võetavaks? Nimelt iga aasta vaheldu kolme-kuumeline ko-

56) Bunnep, lk. 52

57) seal samas

58) Тротакова, lk. 35

misjon. Tänu rullele ei saanud nobilitat enam vältida seadust, tänu triumviridele keelati järgitud ager publicus ost ja müük.⁵⁹ Seega riis teigi agrarrea-
duse vastuvõtmatus triumviride komis-
joni moodustamine ja maaga spekulaa-
rimise keeld. Need punktid riivarid eiti
nobilitedi majandusliku huvi. Triumvir-
idel oli õigus pii ridade määramiseks era-
ja riigimaade vahel. See tähendas laial-
dast maa kasutamise revideerimist.
Revideerimisel aga pidi selguma, et ma-
valduste kärtures on kogu ager publi-
cus. Aegade jooksul oli aga mavaldus
ja ager publicus riivõrd ühtkasvannud,
et neid määratleda oli raske, kui mitte
igegi võimatu.⁶⁰ Maad olid käinud kärt-
võtta pärimise ja ostu-müügi näol.

Lõpus omas reodus veel poliitilist isel-
loomu. Projekti eesmärgis oli liita laiad
rahvamassid Tibrius Gracchusega. Ti-
berius Gracchus kogu tegevus baseerus
leorungil — „kogu võim rahvale“.⁶¹

59) Протацова, lk. 36

60) Буннер, lk. 53

61) Протацова, lk. 36

Lõpuks põimus agrarüürimusega teravalt läbi veel liitlaste üürimus.⁶² Kaske oli läbi viia agrarreformi nii roomlaste kui liitlaste suhtes. Liitlased anavad küllaltki suurt autonoomiat. Roomlaste ja liitlaste vahel puuduvad ühendavad riigigorganid ja riidemed.⁶³ Sellest, et anda liitlastele võimalust osavõtta agrarüürimuse lahendamist, tuli anda niile kõigepealt kodanikuõigused.⁶⁴

Agrarreformi erialase projekti kohaselt pidi järgitud maa antama valdajale riigi poolt eramonopoliks.⁶⁵ Andameid järgitud maa eest ei võeta, maa järgitakse tasuta. V. Zapolski analüüsib riigi kasu suhtes agrarreformist. Riigile oleks olnud kõige kasulikum anda maa lihtsalt rendile määramatulise tähtsusega. Seejuures oleks siik säilitanud innaagi esmasõiguse maa üle. V. Zapolski ei hinda ka hüvituse maksimist riigi poolt.⁶⁶ Ta arvab, et Roomal puuduvad sel ajal innaagi vajalikud resursid hüvituse maksimiseks.

62) Утчет, lk. 12

63) Буннеп, lk. 54

64) реал рана

65) Банольский, lk. 78

66) реал рана

Tellinud olid püüdnud motiivid, mis põh-
jistasid nobilituudi protesti agraarrea-
duse vastu. Võitlus agraarraaduse pro-
jekti elluviimise eest muutus massili-
sens demokraatlikuks liikumiseks.⁶⁷ Kõigest
Heralia osadest voolas talupoegade masse
Rooma, et lahendada agraarraaduse en-
da kaesus. Ühendamise loogika tõttu muu-
tus Tiberius gracchus rahaliikumise
juhtiks. Liitlastena olid linna plebeili-
red massid kõikumad. Nad olid aristok-
raatia mõju all, moodustades viimase
kliientuuri. „Keiva ja vaate mängude
eest müürid nad viimastele oma poliiti-
tilised tõuspüüdnud“, kirjutas Geimm⁶⁸
Kindlat liitlast kirjutas endast vaid
talupoegkond, kes oli tihedalt seotud maa-
ga ja alati huvitatud agraarraaduse
elluviimisest.⁶⁹

„Võitmatuna ja vaenlastele hirmuana
nõis ta (Tiberius), seistes tribüünil, mille
ümber tunglesid rahvahulgad; kõlas kõ-
ne õnnetute keitses. Ta rõõvis, et metsloo-

67) Maurek, lk. 207

68) Tacitus, lk. 50

69) real samas

madel on oma usud, kuhu nad võivad end püüa, kuid inimestel, kes võitlevad ja surevad Itaalia eest, pole midagi peale õhu ja valguse; nad hulguvad kui nomadid oma naiste ja lastega", märgib Plutarhos.⁷⁰

Senat ja nobilitid karutasid Tiberiuse vastase rehana ära koostribuuni Marcus Octaviuse, kes oli Tiberiuse sõber.⁷¹ Ollis ise suu agra publicuse valdaja, nõustus ta nobilitudiga ja pani agraar seadusele veto.⁷² Selle tagajärjel ei olnud võimalik seadust vastu võtta. Ärritatud Tiberius võttis niidud tagasi oma möödulise seaduse ja formuleis selle uuesti, see kind palju nõudlikumalt.⁷³ Ager publicus tuli viivitamatult vabastada ilma iga suguse hüvitusega. Kõik, kelle mõisad asusid agra publicusel, pidid reakt viivitamatult lahuma.⁷⁴ Tiberius gracchus kindlustas riigi monopoli maa üle.⁷⁵ See samm tõstati nähtavasti mas-

70) Плутарх, Жизнь Гракха, 9, lk. 201

71) seal samas

72) Плутарх, Жизнь Гракха, 10, lk. 201

73) seal samas

74) Банцубекки, lk. 81

side mõjutusel. Tiberius püüdis M. Octaviust iredi ära osta iredliku summa-
de eest, et saada tema nõusolekut
seaduse läbiviimiseks. Nobilitudi sur-
rel viimane neldus. Senatile surve aval-
damineks selges Tiberius Saturnuse
templi, kus hoiti riigikassat ja patri-
seisma kogu Rooma finantselu.⁷⁵ Kuu
tribusti komiitriad tulid seaduse-
projekti teistkordselt arutama, otsustas
Tiberius seaduse iga hinna eest läbi-
viia. Ta tõstis üles küsimuse, kas to-
hib rahvatiberunn, kes ei tegutse rah-
va huvides, jääda oma kohustesse.⁷⁶
35. isttribust hääletas 17 enimest
Octaviuse vastu ja asi lahendus sellega,
et Octavius tagandati.⁷⁷ Kii viis ränd-
musti loogina Tiberius Gracchuse le-
galaletelt meetoditelt revolutsiooni-
lisele teele.⁷⁸ Kii kinnitati seadus,
mida nimetati lex Sempronia.

E. Stern tõestab, et Octaviuse kõrvaldamis-

75) Ист. зап., Иудейский Тракт, 10, лк. 202

76) Annuaire, I, 12

77) seal samas

78) Кобарев, лк. 351

ne Tiberius poolt oli ebaeaduslik ja uu-
lutriooniline iseloomuga poliitiline aut.
Selliseid juhtumeid oli seni erinenud
Rooma ajaloos harva. Asjatu, et teised tri-
buunid ja senat ei protestinud selle
vastu, on seletatav rahvaüksuse ilm-
se poolehoiduga Tiberius Gracchusele.⁷⁹

Kuid tüne võlga-pääs agrariaaduse läbi-
viimatus puudus.

Tiberius Gracchus arendas avalisult oma
ideid rahva võimust kui riigivõimu
aluselt.⁸⁰ Rahva primaarsuse idee
juurde toob Tiberius Gracchus kas tead-
likult või ebatäpplikult veel muundari.⁸¹

Nende hulgas on rahvajähi võimutäiuse
muundamine, Rooma kodanike sõja-
väe teenistuse piiramine, kohtunike
komisjonide täiendamine ratsanikega
jne. Oma kõnedes rahva ees ta käi-
tis probleeme, mis sisaldasid maa
nationaliseerimise ideid.⁸² Aja r
publicust vaadeldakse kui kogu Rooma

79) УГРК, lk. 17

80) Тротацова, lk. 36

81) Тамар, lk. 37

82) А. Плутарх, Тиберий Тракс, 9, lk. 201

rahua omandit. Seaduse elluviimiseks valiti kolmeliikmeline komisjon, kuhu kuulusid Tiberius Gracchus, ta vend Gaius, äi Appius Claudius.⁸³ Komisjoni ülesandeks oli kindlaksmäärata majandliti piirid, ualstada ager publicus eravaldustest, eraldada maavaldujailt maa, mis ületab seaduse poolt lubatud piirid ja võranda ja väljajärga see maadutele.⁸⁴ Komisjon asus viivitamatult tööle, kuid põrkas reale raskustele. Ager publicust oli võimatu kindlaksmäärata. Tõsiselt selle kerkis üles küsimus, kust saada ressursse, et kindlustada aruile loomad ja inventar. Riigikassa oli tühi ja tõsiselt sellele veel vaenuliku senaatoriite kontrolli all.⁸⁵

133. aastal rui Pergamoni kuningas Attalos III, pärandades oma valdused Rooma riigile. Vastavalt traditsioonile olus pärand pida- nud minema senati käsutusse, ent Tiberius Gracchus viis rahakoosolekul läbi seaduseprojekti, mille kohaselt Pergamoni riigikassa ja rikkused lähevad rahalisse fondi, mis ar määratud maad saanud

83) Annuari, I, 13

84) Бановский, lk. 83

85) Ипполит, lk. 10

talupoegade toetuseks.⁸⁶ Ka Pergamoni linnade ja maa üle pidi otsustama Rooma rahvaüksusolek. Selline samm andis hoopis uualatuse, kes remini oli ainuvalitsevad poliitilis-administratiivspäärts.⁸⁷ Rahvaüksusolek kinnitas selle ettepaneku uaduseks. See samm põhjendas eriti nobilitudi raalu. Tiberiust hakati riiidistama võimu kaaramise tahtlusts.⁸⁸ Lähenes Tiberius gracchuse tribuuniga lõpp. Nobilitid valmisturid Tiberiusega auvete õiendamiseks, mis ta saab uairiks. Neile oli tähtis, et Tiberiust ei valitaks mingil juhul 132. aasta rahvatribuuniks. Reformi edumaks läbiviimiseks oli aga ajalik, et Tiberius saaks ka 132. aasta rahvatribuuniks. Demagoogilistel kaalutlustel siis Tiberius läbi oell: 1) sõjaväeteenistusega lähendamise, 2) magistratuuri otsustä appellatiivoni rahvaüksusolekule, 3) senaatoritelt kohtumise arendamise ratsanikega. Seega püüdis Tiberius gracchus leua senaatorite ja ratsanike vahel õperitiivoni.⁸⁹ Prantuse aja loolane Michelet kirjutab: „Soovides lepitada erinevaid klasse, soolis ta võimatut; vaesed roomlased ja lüt-

86) Плугтарк, Иудейский Тракт, 14, лк. 204

87) Банольский, лк. 86

88) Плугтарк, Иудейский Тракт, 15, лк. 204

89) Банольский, лк. 87

lased nägid temas ratsaniisu sõpra; senaa-
torid ja ratsaniidud aga agrarismaduse
autorit⁹⁰

Edarinest kirjutas Appianos: „Saabus muvi
ja rahvatribuuni valimise aeg. Oli selge,
et rikkad teevad kõik, et panna rahva-
tribuuniks Gracchusele vastuläinirik.
Talupojad olid reetud maaharimisega
ega saanud Rooma tulla. Tiberius
pöördus plebii poole, paludes häda leetada
tema poolt.“⁹¹

Valimiste päeval koondusid Kapitoliumi-
le demokraatia ja aristokraatia löögi-
joud. Samal ajal kui Kapitoliumil käis
tormiline rahvaüksus, pidasid senati-
liikmed nõu läheduses asuvas templis.
Tiberiuse õelam poliitiline vastane Scipio
Narica nõudis Tiberius Gracchuse kui
usurpaatori hukkamist; osa senati liik-
meid ei pooldanud seda sammu.⁹²

Scipio Narica hüüde järel: „Kes tahab
päästa vabariiki, järgnegu mulle“, ründasid
aristokraadid koos oma klientidega
rahvaüksusit. Ründajad olid ulastatud

90) Ит. Зановский, к. 87

91) Annuari, I, 14

92) Плутарх, Тибериус Трапх, 19, к. 206

kuüll jühusline vahenditega, kuid hirmuist
võimuevindajate ees hakkas rahvaspaani-
liselt põgenema, jättis kapitoliumile ma-
ha 300 tapetut, nende hulgas ka Tiberius
gracchuse.⁹³

Selle ründmusega lõppus gracchuste liik-
mise esimene etapp. Ajutisele uastrioonile
järgnes varsti uus tõus Gaius gracchuse
juhtimisel.

93) Плутарх, Тиберий Трапх, 18, лс. 206

III peatükik.

Gaius Gracchuse reformid.

Peale Tiberius Gracchuse surma poliitiline võitlus Roomas ei vaibunud. Sel ajal formeerusid kaugpoliitilist partiid: optimaadid ja populaarid.¹

Optimaadid püüdsid kaitsa magistratide võimu ja senati autoriteti, populaarid seevastu toetusid rahva koosolekule ja võitlejad demokraatlike põhimõtete eest.

Need poliitilised partiid ei kujutanud endast poliitilisi partiid tänapäeva mõttes.² Neil olid rohkem taktikalised kui ideoloogilised erinevused. Nimetatud partide võitlus kontsentreerus II sajandi lõpul ja I sajandi algul agrarüriimurile ja Rooma riigi demomatiseerimisele.³

Pärast Tiberius Gracchuse surma oli valitrus lühikust aega kõige fanootilimumate optimaatide käes. Tiberius Gracchuse poolda-
jate üle korraldati senati initsiatiivil

1) Maure, lk. 220

2) seal samas

3) seal samas, lk. 221

kodus, mis tegutses ilma appellatsioonita. Palju inimesi hukati ja saadeti asumirele.⁴ Tregi mõõdukad aristokraadid, nagu M. Scævola jt. õigustasid Tiberiuse kuitü-
ranni tapmist. Ka Scipio Aemilianus kiitis heaks Tiberius gracchuse hukkamise. Mõõdukaid aristokraate ehmatas agrariseaduse elluviimise praktika. Ent agrarikomisjon seni ei jõlgenud likvideerida, kartes masside pahameelt. Tregiosa aristokraate, nagu Q. Metellus, M. Scævola ja Scipio Aemilianus, pooldasid agrariseaduse ettevaatlikku elluviimist.⁵

Agrarikomisjoni koosseisus Gaius Gracchus, F. Flaccus ja P. Carbo asus maa-
jägama 131.aastal. Pooldavalt suhtus maa-
de jägamisse ka 131.aasta konsul P. Lucius
Crassus. Maa jägamine toimus kogu Ita-
lias. Seda tunnistab keisruse kirjas
kodanike arvu suurenemine: 133.aastal
— 319.000, 125.aastal 395.000 kodaniku.⁶
Teega suurenes kodanike arv ligikaudu
80000 võrra. Koostades tulistest agrar-
foormi pooldajatest tegutses agrarimis-

4) Э. Мельберг, lk. 201

5) Моммзген, lk. 96

6) sealamas

jon halastamatult. Konfiskeeriti izegi ma-
maid kui selle valdajail ei olnud erita-
da dokumente maa kuuluvuse kohta ni-
le.⁷ Appianos kirjeldab seda protsessi
järgmiselt: „Kuna suurmaadmanikud ei
ei kiirustanud, siis hakkasid triumfi-
rid maid sisenõudma kogu teel.“⁸

Triumfiidol oli kõrgeim juriidiline
õigus asustada maa kuuluvuse küsi-
muse üle.⁹ T. Mommsen arvab, et komis-
jonil oli õigus konfiskeerida ka liitlas-
tele jagatud maid, kuna maa jagamisel
süü säilitas alati maa tagasiõtte õi-
guse.¹⁰ See tingis liitlaste rahulolema-
tuse. Liitlased lugesid end kooma riigi
võimuse tugeleaks, peamiselt maksu-
maksjains, peamiselt sõdurite and-
jains jne. Appianos kirjutab: „Itaaliatud
palurid endile kaitsjaks Scipio Aemilia-
nuse, keda nad sõjakäikude ajal olid
abistanud. Scipio ei leidnud agraar-
seadust, et mitte ärritada rahvast.
Veendunud, et seadust on raske ellu
viia, palus Scipio, et vaidlusaluseid

7) Mommsen, lk. 97

8) Annuaire, I, 18

9) Grimm, lk. 68

10) Mommsen, lk. 97

kürimusi (ager publicus) ei lahendaks need, kes teostavad maa jägamist, vaid see antakse lahendada teistele inimestele.¹¹

Scipio Aemilianus saadutas üsna, et triumviridelt võeti õigus otustada maa üle.¹² Selle tagajärjel agrarikonjoni töö peaaegu katkes. Otustamine jäätata maa üle anti triumviridelt konsulile.¹³ Nimetatud samm põhjustas Roomas üldise pahameele. Scipio Aemilianus leiti surmalt. T. Mommseni arvab, et Scipio langes poliitilise mõrva ohvriks.¹⁴

Seoses agrarikonjoni arenguga kerkis teravalt päevakorda liitlaste kürimus. Tiberius Gracchus agrariseaduse kohaselt konfiskeeriti liitlastelt ager publicus, kuid konfiskeeritud maad jaotati ainult Rooma kodanikele.¹⁵ Oli kaunis võimalust: mitte konfiskeerida liitlaste kärtures olevat maad ja püüdnud ainult roomlaste maaga või hävitada liitlaste maade üldise koosturte puhul Rooma kodanike võtmisega ja maa reformi laiendamisega ka neile.¹⁶ Liitlased hakkasid ühinema.

11) Annals, I, 19

12) real, same

13) real, same

14) Mommsen, lk. 100

15) Византийская история, lk. 355

16) Ibidem, lk. 69

ma kodanikeõigusi. Agraarühimused tek-
kis vastuolu Rooma rahva ja liitlaste
vahel. Rooma rahvas tahtis agraarühimusi
se lahendada ainult enda kasuks, jät-
tes rahuldamata liitlaste huvid. Demok-
raatlik partii nõustis, et on tarvis ra-
huldada liitlaste nõudmisi, kuid see
õhvas teda opositsiooni vää rahva
endaga. T. Mommius nimetab reformide
partiid revolutsiooni liikumiseks ning
märgib, et selle puudumise ilmselgus
oli õikujäänud agraarühimuste tege-
vuse värgutamise ja itaalikele koda-
nikeõiguste andmise ja varustamise
maaga.¹⁷

125. aastal valiti reformide partii üks
juhti M. Fulvius Flaccus konsuliks. Ta
eritas seaduseprojekti, mille kohaselt
liitlastele pidi antama kodanike-
õigused.¹⁸ Seaduseprojekti aga põrkus te-
ravalt senati opositsioonile ja osalt
ka rahva rahulolematusele ning tü-
kati tagasi.¹⁹ Senat saatis konsuliku-
rest Galliasse. Selline ründemuster käis

17) Mommsen, lk. 100

18) Annals, I, 21

19) real-samas

kutrus erile liitlaste rahutused. Fregallae elanikud tõusid Rooma vastu üles, kuid kvestor L. Opimiusel õnnestus ülestõus summutada.²⁰

Edasi arus demokraatliku liikumise etteotsa Gaius Gracchus. Gaius omas sama hiilgasat haudust kui ta vendki, aga eiinud viimaselt oma tohutu energia ja muute võimete poolest. Ta oli oma aja silmapaistvamaid oratooreid. Ta omas juba tähelepanuväärsed poliitilist kogemust, olles pidevalt olnud agrar komisjoni liige.²¹ Tõjateenistus kiskus teda aga oma kohustest tihti eemale. Tiberiuse katastroofi ajal si olnud Gaiust Roomas. 126. aastal viibis ta kvestorina Sardiinias konsul L. Orestas juures.²² Genat püüdis teda igati Roomast eemal hoida, aiatus temas oma tulevast aenlast.²³ Proivntis kvestorina teenides olita lehitmatu. Mõnurega määrus Gaius, et ta lahus Roomast tühyade taskutega ja saabus tagasi tühyade taskutega.²⁴ Konsul teinud Gaius Gracchus sõjaväes 12 aastat.²⁵

20) Мошкунец, lk. 104

21) Плутарх, Тиберий Трахк, 13, lk. 203

22) Триумм, lk. 73

23) Тамас, lk. 72

24) Плутарх, Тоий Трахк, 2, lk. 209

25) Триумм, lk. 73

Saadi niist lahkus gaius ootamatult 125. aastal ja ilmus Rooma. Omaalilise lahkumise eest sõjaväest organiseeris rüüdlitades teda lisaks veel Jugallae rahutuustis.²⁶ Hilgava oratorina põnud gaiusel raske end kaitsta. Samal aastal eristas end rahvatribuuni kandidaadiks. 124. aastal ta valiti 113. aasta rahvatribuuniks.²⁷ Gaius Gracchus arus jätkama oma venna poliitikat. Ta mõistis, et Tiberiuse tegevust tuleb jätkata kiire meetoditega, aristokraatia arundada demokraatiaga ja senati funktsioonid rahvatribuuni omadega. Ainult sel tul on võimalik lähendada liitlas- ja agraarühimust.²⁸

B. Kiire määrab, et gaius tegutses venna eest kättesaamise motiividel.²⁹

S. Protassova tähendab, et Tiberius Gracchuse poliitikat arundas teatavamalt ja rõõgavamalt edasi gaius Gracchus.³⁰

S. Protassova eritab gaius Gracchuse poliitikat

26) И. М. Утаре, Труды Трассе, 3, lk. 209

27) real samas

28) Миллер, lk. 160

29) Кузе, lk. 229

30) Трассова, lk. 38

tika puamised sõlmpunktid: 1) püüed hävita-
tada aristokraatia ja asendada see demok-
raatiaga, 2) püüed türanniale, 3) lähtumise
oma poliitikas rahva huvidest.

Gaius Gracchuse kegu järgnevat reodus-
andlust tuleb vaadelda tihedas seoses te-
ma poliitika puamiste sõlmpunktide, s.o.
agrariareodusandluste ja liitlaste küsi-
musega. Kõik tema poolt väljaantud rea-
dused olid abinõudus kahe eelpoolnime-
tatud eesmärgi elluviimisel. E. Felsberg
loetleb Gaius Gracchuse poolt väljaantud
reodusi ja järjestab nad järgmiselt:³¹

1) reodus, mis garanteerib kodanikele jälge-
oleku 2) lex frumentaria, 3) lex agraria,
4) lex iudiciaria, 5) lex de coloniis dedu-
cendis, 6) lex de sociis et nomine Latino.

Appianosist järelolub, et oma erimuse
tribunija juures viis Gaius ellu
ainult lex frumentaria (viljareodus).³²

Plutarkos seavastu paigutab kõiki rea-
dused, välja arvatud kolooniate asuta-
mise reodus ja liitlastele kodanikeõigus-
te andmise reodus, Gaius Gracchuse eri-

31) Энцикл.п., т. 221

32) Анниан, I, 21

muu rahvateuuniksoleni ajale. ³³ E.

Felsberg anal, et erimeine perioodi kuuluvad lex frumentaria, lex agraria ja lex iudiciaria. ³⁴

Gaius Gracchus astus tõenäoliselt poliitika areenile hästi läbimõeldud poliitilise programmiga. Analüüsides Gaius Gracchuse seaduste rühmist seost, grupeerib E. Felsberg need järgmiselt: ³⁵

- 1) seadused mille abil Gaius Gracchus püüdis endale lähendada vaesemaid rahvamasse: lex frumentaria, lex militaris, lex agraria;
- 2) seadused, mille abil Gaius Gracchus püüdis enda poole kallutada ratsanikke: lex iudiciaria, lex de provincia Arica;
- 3) riigi tugevdamine kodanike arvumurenendamise teel: lex de sociis et nomine Latino.

Üldiselt on Gaius Gracchuse poolt antud seaduste rühmi meieni jõudnud katkentalisult.

Gaius Gracchus mõistis, et ta idudele

33) Плугарь, Труды Плугаря, 5 ja 8, lk. 210 j.j.

34) Фельсберг, lk. 219

35) Тамар, lk. 224

elleuimirens on vajalik blokk renati var-
tu ja riide laiade rahvamassidega. Ees-
kätt oli tarvis ridade endaga linna
plebs, sest Tiberius kaotasii peamiselt
plebriga riidemete puudumise pärast.
Rooma poliitiline elus etendas linna
plebs juhtivamat osa kui talupoegkond. Lin-
na plebriga pidigi riide me looma lex fru-
mentaria — odava vilja seadus.³⁶ Riik-
likust loadudest pidi müüdlama Rooma
kodanikele teatud hulk teravilja väga
väikese sum eest (6 $\frac{1}{3}$ arri iike moostuse
(7 l.) eest).³⁷ J. Mommsen arvab, et sel teel
müüdlud teravilja hind oli poole odavam
avalisest turuhinnast.³⁸

See seadus pidi vabastama proletariid
aristokraatide mõju alt, looma neile ma-
jandusliku ja poliitiline iseseisvuse, kallu-
tama nad Gaius Gracchuse poole. Teravilja
seadusel olid ka oma puudused. Rooma
niigi koormatud finantidele ilmuis
uus lisakoormus. Linna plebs oli nüüd
soodsamas olukorras kui talupoegkond. Al-
gas väljärändamine küladest Rooma;

36) Ирвинг, lk. 78 ja Введенский История, lk. 356

37) Annuaire, I, 21

38) Моммзен, lk. 103

numerus "kaltakmilitariaat".
Rahvamaaside enda poole tõmbamine lea-
märgil anti välja ka lex militaris.³⁹ See
piiras tunduvalt sõjaväeteenistuse aega.
Peale nune aastast teenistust sõdur vaba-
nes.

Gaius gracchus alustas laialdast tude-
shitust.⁴⁰ E. Grimm a uab, et teed ehitati
mitta strateegilistel kaalutlustel, vaid ül-
lem, et Itaalias toodetud vilja Rooma re-
klada, konnureerida, "meretaguse" vilja-
ga.⁴¹ Kõiki neid töid juhtis Gaius irikli-
kult.

Agri publicuse kairimus oli juba praegu
lahendatud Tiberius Gracchuse poolt. Ag-
riarreadus kehtis ja komisjon eksiste-
ris. Gaius Gracchuse agriarreadus ei
toonud juunde midagi uut. Ta andis
ainult komisjonile tagasi selle endised
juriidilised funktsioonid. Triumvirid
võivad nüüd jälle iseseisvalt otsustada,
kas jootata maa kuulub agri publicus-
se või riigivaldusse. J. Mommsen a uab, et
Gaius pooldas mõõdukast maa jagamist.⁴²

39) Плугарк, Таи Тракк, 5, lk. 210

40) Семас, Таи Тракк, 7, lk. 211

41) Гримм, lk. 79

42) Моммзен, lk. 104

Rooma aladel oli ager publicus peaaegu jägatud ja liidlaste aladele minemine oleks tähendanud vastuolulisi sättemist enda poliitikaga.

See-est tegi Gaius Gracchus sammudeks kolooniate asutamises. Seninamand kolooniad airult strateegilist tähtsust.

Gaiuse eesmärgiks oli rajada rahulikumad kolooniad majanduslikul eesmärgil põllumajanduses hästi sobivasse paikkonda.⁴³ Plutarkhos ja Appianos märgivad, et Gaius asutas Itaaliasse mitu kolooniat.⁴⁴ Gaius Gracchuse agraarreformatsioon hõlmas tõenäoliselt ka kolooniate asutamise programmi. Gaius oli üldse esimest korda tagusti kolooniate asutamise plaani autor.

Tema initsiatiivil kavandati endise Kartago kohale suurejooneline koloonia 6000-le kolonistile.⁴⁵

Seejuures pidi iga kolonist saama 200 jingermi maad ja Rooma kodaniku õigused.⁴⁶

Uued kolooniad pidid saama demokraatlikku tsentrameeris ja vabastama Rooma nälgivatest

43) Грумм, lk. 80

44) Плутарх, Гай Гракх, 6, lk. 210 ja Аннали, I, 23

45) Плутарх, Гай Гракх, 10, lk. 212

46) Всемирная история, lk. 356

proletaaridest. Sellele koloonia asutamise
kutrus erile senati raevuna protesti.

Kindlustanud endale laiaade rahvamassi-
le poolehoidu, püüdis gaius endale toetus-
pinda luua ka ratsanike hulgas. Ta mõis-
tis, et toetuda ainult proletaaridele ja
talupoegadele on ebavõimalik. Gaius püü-
dis tekitada lõhet aristokraatias ja
osa aristokraatiat enda poole kallutada.⁴⁷

Karistades ära ratsanike püüdu poliitilise
areenile astuda, püüdis gaius süvendada
lõhet ratsanike ja senaatorite vahel.

Appianose kirjutab sellest: „gaius sai tri-
buuniks ka kaks korda. Nagu ta vaarem
rahva ära ortis, pööras ta nüüd enda poole
ka ratsanikud, lubades neile kohtud, mis
veni olid senaatorite käes... Sel tul täk-
sial kohtud senaatoritelt üle ratsanikele.

Käigitaure, et gaius ütles pärast reedu-
re vastuvõtmist: „Ma hävitanin ühe
koobiga senati“.⁴⁸ Ratsanikud hakkasid
nüüd kontrollima senati tegevust. Ka-
handuskaubandusliku aristokraatia huvit-
susanti võlja ka teine readus - lex de
provincia Asia. Selle readusega võeti

47) Mommsen, lk. 107

48) Annuaire, I, 22

senatilt õigus provintse juhtida. Nimetatud õigus läks nüüd üle ratsanikele.⁴⁹ Ratsanikud said piiramatult õiguse rüüa Asia provintsi ekspuata rimineks.

Loonud endale baasi ratsanike ja proletariaadi näol, asus gaius otsustavalt senati võimu murdma. Senat kaotas oma administratiivsed funktsioonid. Need läinud rahvatribuunide ja suurelt osalt gaiuse enda kätte. Senatilt luba kühmata kõrutas gaius riigikassat, ager publicest, kolooniaid ja provintse. Senatile jäi ainult konsulite valimine õigus. Rahvakoostelekul põrduis gaius rahvalt rahva, mitte aga senati poole. Gaiuse tegevus haucas amandama monarhistlikke tundemärke.⁵⁰ Teisti rahvatribuunide hulgast keskib erile sinult tema. Ta ise kontrollis te ravilja ja jagamist, valis kohtunikke ratsanike hulgast, arutas kolooniaid jne. J. Mommsen arvab, et gaius quacchus ei tahtnud üldse kindlustada vaba riigi demokraatlikke aluseid, vaid püüdis te ranniks saada.⁵¹ Seejuures püüdis ta senaatorite absoluutset oligarkiat arendada enda absoluutse

49) Spruelli, lk. 82

50) Mommsen, lk. 111

51) Smaas, lk. 112

monarhiaga, mis oli kahtlemata progressiiv-
sem. Ta tegeus oli suunatud ühiskonna
heaks.

Nõunogude aja loolased vaidlevad sellele vastu.⁵²
Nad vaatavad Gracchuste aega Rooma orjan-
dusliku - demokraatia tõusuperioodina
ja seletavad Gaius Gracchuse tegevust vaba-
riigi demokraatlike aluste tugevdamisega.

Teinud see ettevalmistusi, tuli Gaius lõ-
puks oma poliitilise programmi põlm-
punkti juurde - kodanikeõiguste andmi-
ne liitlastele ja reesus sellega agrarprob-
leemi lahendamise. Appianos kinnitab,
et Gaiuse projekt nägi ette Rooma koda-
nike õiguste andmise latiimidele, kuna liit-
lased pidid saama senised latiimide õigu-
sed.⁵³

"Latiimidele ta lubas nõuda kõiki neid õi-
gusi, mida omavad roomlased... Teistele
liitlastele, kes ei omanud seni magistrati-
de valimistel häälõigust, lubas Gaius
anda selle, et häälitamisel neid endale
poole kallutada", kirjutab Appianos.⁵⁴

Plutarkos ei tee vahet liitlaste vahel: "...kol-
mas readus liitlaste kohta lubas kõigile

52) Всеобщая история, кн. 356

53) Annuaire, I, 23

54) seal samas

itaalikutele hääleõiguse võrdset loomlaste-
ga.⁵⁵ Lex de sociis et nomine Latino kohtas
tugevat opositsiooni senatis.⁵⁶ Ka Rooma
rahvale si meeldinud see eelnõu.⁵⁷ Rooma
ratsanikud kartid Italia kaupmeeste
konkurentsi, parasitlike kaltsakproleta-
riaat aga uusi pretendente odavale te-
raviljale. Ka Rooma talupoeg soovis lahenda-
da ager publicus kürimust ainult en-
da kasuks. Liitlaste kürimuse lahenda-
misest olens Rooma tulevik. Liitlased
moodustanud Rooma riigi võimuse aluse.
Liitlased võtvid osa kõigest Rooma välisö-
dadest, maavid otsest sõjamaaks. Koda-
nikuõiguste andmine liitlastele olens uu-
rendanud demokraatia poolehoidjite ar-
vu ja võimaldanud lõpule viia agraar-
kürimuse lahendamise. Kiebuhr kirjut-
ab oma jutriaaluurimuses liitlaste
kürimuse lahendamise kohta gaius gae-
tuse poolt, et liitlaste kürimuse õige la-
hendamise olens Rooma langeva võim-
use aretanud tervele alusele.⁵⁸

123. aasta suvel ei olnud gaiuse-vesta-
ne opositsioon veel eriti tugev. Ta valiti

55) П. Мутах, Тош Трахх, 5, lk. 210

56) Annate, I, 23

57) П. Мутах, Тош Трахх, 12, lk. 213

58) В. Банольский, lk. 122

112. aasta rahvatribuuniks. 113. aasta tüüel poolil oli gaius gracchuse poliitiline võimuse haripunkt. Plutarhos kirjutab, et ta valitus nagu Perikles Ateenas.⁵⁹ Peeti võimalikuks iegi, et ta oleks iikhaegselt nii rahvatribuun kui ka konsul.⁶⁰ Gaius Gracchuse poolt organiseeritud blokk senati vastu osutus riisui ebakindlaks. Ratsanikud toetasid Gaiust ainult nii kaua, kuni saavutasid oma poliitilise sihi — kohtu reformi ja provintside haldamise. Mis puutus Rooma plebri, siis see oli poliitiliselt ebajärjekindlil ja alati valmis järgnema inimesele, kes lubab rohkem. Talupoegkond oli poliitilisest elust isoleeritud. Genat mõistis väga hästi olukorda ja vastavalt sellele plaanitus lööki. Lööki anti gaius gracchusele Marcus Livius Drususe kontra-reformiga.⁶¹ M. Livius Drususe reformi kohaselt pidli Itaaliasse asutatama 12 kolooniat 36000-le inimesele. Nutesse kolooniatesse pidli võetama vabaid kodanikke; seejuures vabastati kolonistid igasugustest maksudest.⁶² Seadus kiideti heaks senati poolt

59) Плугарк, Тай Тракк, 6, lk. 210

60) Тамас, Тай Тракк, 6, lk. 216

61) Плугарк, Тай Тракк, 8, lk. 211 ja Annuaire, I, 23

62) Annuaire, I, 23 ja Плугарк, Тай Тракк, 9, lk. 212

demagoogilistel keradut lustil. Plutarhos mä-
gib: „kui Gaius üis läbi seaduse kahe koloonia
antamist... süüdistas senat teda, aga kui
Drusus kaevatas 12 kolooniat... kiideti see
heaks.“⁶³ Lõpuks esines Drususel liitlaste
„koitõjenna.“ Senati toetusel üis ta läbi seadu-
se, mis keelas ipunuktluse liitlastele.⁶⁴ Kiites
heaks need Drususe demagoogiliselt üles-
pühitud reformid, näitas senat demagoogi-
liselt, et printsiipiaalselt ei ole ta reformide
vastu. Oli selge, et Haalias ei ole maad 36000-le
kolonistile, kui igale anda ka kasuõi 5 jü-
gerumi. Riigimaad olid juba väelja jäga-
tud. 12 kolooniat vajarid vähemalt 180000
jügerumi, s.o. 430 km² maad.⁶⁵ Kolooniad
pidi Mommeni arvatis loodama latiini-
de maadele a.wel.⁶⁶ Seega teusidas Dru-
suse reform liitlaste ja roomlaste suh-
teid. Kahvas kinnitas aga Drususe seadu-
sed samaruguse valmisolekuga, kui ta
oli kinnitanud Gracchuste seadused
enne seda. Kahvali piirid Drususe plaa-
nid palju seadamatena kui Gaiuse ette-
panekud. Senati taktika kanclis vilga; vah-

63) Ист. Тахх, Тау Тахх, 9, lk. 212

64) real samas

65) Тахх, lk. 87

66) Моммзен, lk. 118

vas hakkas valdama gaiusest. Senati ette-
valmistuste ajal iitis gaius gracchus
koos Fulvius Flaccusega 70 päeva Aafrikas,
kus nad rajasid kolooniat kartaa p armide.⁶⁷
Tagasitullel eritas gaius oma liitlastele
kodanikeõiguste andmise seaduse. Senati
nõudel eritas konsul gaius Fannius nõu-
de, mille kohaselt kõik mittesodanikuol-
pidid loomast eemale hoiduma.⁶⁸ See näh-
ti ette selleks, et gaius ei saaks liitlaste-
le toetuda. Seaduseprojekti ei kinnitatud.

12. aastal rahvatribuuniks gaiust enam
ei valitud.⁶⁹ Senat läks nüüd üle otsusta-
vale palatungile. 12. aastal konsuliks va-
liti Lucius Opimius senati partiist, gaius
Gracchuse eelamaid poliitilisi vaenlasi.
Erimene loök nihiti uuele kolooniale Aaf-
rikas. Lucius Opimius tõstis üles kätsumu-
se koloonia kaotamise kohta.⁷⁰ Aja aruta-
mises kutsuti kokku rahva koosolek. Kui
populaarid kui optimaadid valmisturid
palasidulisele selle koosoleku vastu. Oma
peoldajate abiga lootis gaius eelnõu riis-
ki tagasi lükata. Rahva koosolekul provotse-

67) Annuaire, I, 24

68) Annuaire, I, 23

69) Плутарх, Гай Гракк, II, lk. 213

70) Xmas, Гай Гракк, III, lk. 214

nis senat tüli gaiusega täpselt samuti kui 10 aastat tagasi Tiheriusega. Konnuel Optimiuse liitor solvas populaare ja taputi viimaste poolt.⁷¹ See oli ettekuändus, mis lubas senatil anda erakorralised volitused gaiuse pooldajatega arestiõendamiseks. Mõlemad pooled valmisturid sõsel palauikuliselt võitluseks. Optimiuse kõrval kogunerid optimaadid oma pooldajatega hommikul Kapitooliumile.⁷²

Gaiusent palju enagilirem ja otustavam Fulvius Flaccus reuastas oma poolhoidjad ja koondas need Arentinumimäele.⁷³ Nähtavasti tegi Fulvius Flaccus katse vallappäasta rchra ülestõusu, mis aga tegelikult oli hilineunud.⁷⁴ Gaius nähtavasti ei pooldanud reuastatud välgäastumist ja nõustus Flaccusega liituma ainult seepärast, et kerjemini senatiga kokkuleppule jõuda.⁷⁵ Viimarel minutil pöördurid Gaius Gracchus ja Fulvius Flaccus orjade poole, kutsudes neid võitlusse ja lubades sulle taruus vabaduse, ent oli jirba liiga hilja.⁷⁶

71) Плутарх, Тай Трахх, 13, lk. 214

72) Annuaire, I, 25

73) samas, I, 26

74) История древнего Рима, под ред. В.К. Даркова и С.К. Ковалева, Москва 1956, lk. 535

75) Annuaire, I, 26

76) Машикин, lk. 226 ja Фульвиус, lk. 238

Hommiikul vallutarid Optimuse väed, mis
koosnesid ratsanimest, hopliitidest ja meeta-
vitulaskurist, Arentinumi. Nagu Plutar-
hos teatab, oli populaaride riidades palju
kõhulijaid, kes otsustaval hetkel reetrid oma
jõhid ja lännid üle optimaatide poole.⁷⁷
Üldse tapeti 3000 gracchuse pooldajat.
Gaius ise lasi end tappa oma tüüri or-
jäl. Ka rekordne kokkupõrge Rooma demok-
raatia ja optimaatide vahel lõppes viimas-
te võiduga.

77) Плутарх, Тай Трахх, 16, лс. 215

IV peatükk.

Kokkuvõtteid ja hinnanguid.

Rooma vabariigi poliitiline elu II-I sajandini oli äärmiselt pingeline ja mitmeosaline. Selle perioodi konkreetset ajaloolist sündmused on hästi valgustatud nii vene kui ka Lääne-Euroopa kodanlike ajaloolaste poolt. Nõukogude ajaloolased on seda probleemi vähem puudutanud, eriti käsitlevat teemat. Kuid nii nõukogude kui ka kodanlike ajaloolaste arvamus on seni vähe uuritud küsimust, millised ideed elustarid ja arendarid poliitilist võitlust Rooma riigis II-I sajandil. Idee arengut ei saa vaadelda lahkus konkreetset ajaloolisest olukorrast. Ei tohi ignoreerida eelarivivate ideede sidet ajaloolise protsessiga.

Millised olid sõtsiaal-poliitiline võitluse peamised tendentsid II-I sajandil Rooma riigis? Selle aja sõtsiaalpoliitiline võitlus toimus esikõige kahe klassi vahel:

ruunmaavaldajate - orjapidajate ja vabade
väiketootjate vahel.¹ Demokraatliku liikumise
alguse tingis Roomas eelkõige vastuolude te-
ravumise nimetatud kahe klassi vahel
agrariaikümnes. Millistest konkreetsetes po-
liitilistes vormides ja milliste meetoditega
riis toimus see võitlus; millised olid selle
liikumise loonungid ja ideeline pagas? Sot-
siaalpoliitiline võitlus demokraatlik ten-
dents leiab endale kõige selgema väljen-
duse Gracchuste tegevuses. Gracchuste tege-
vuse hindamisel tuleb lähtuda nii nõukogu-
de kui ka kodanlike ajaloolaste seisukoht-
tadest. Kodanlikus ajaloo teaduses on mää-
ravaks Gracchuste liikumise kohta tänanse-
ni J. Mommseni seisukoht. Oma hinnan-
gust Gracchuste aja kohta alustab Momms-
sen sellega, et viitab kahe partei olemasolu-
le Rooma vabariigis; need on ühest küljest
väljaruuv aristokraatia, teisest küljest
see mitte väljaruunenud, kuid juba riu-
mise pahega nakatatud demokraatia. Roo-
mas ei olnudki tõelist aristokraatiat
ega tõelist demokraatiat; seepärast võit-
lenid mõlemad parteid, s.o. optimaadid
(aristokraatia esindajad) ja populaarid

1) УТRENКО, lk. 27

(demonstraatia esindajad) vii vastuste eest ja olid samal ajal tähtsusetud. Selline olusolukorras vabariigi poliitilisi ja moraalseid aluseid ning teigi vältimatuks vabariigi müsi.² Hinnatis Tiberius Gracchuse agraarreformid, märgib Mommsen lex agraria juriidilist õigust; ta hindab positiivselt ka riigimaomandi eksponeerimise põhimõtet.³ Seaduse elluviimise meetodeid loeb Mommsen revolutsioonilisteks. Konkreetset revolutsioonilist tegevust ta leiab Tiberius Gracchuse juures järgmises: 1) senati enamuse vastu astumine, 2) ager publicuse kättemõõtu rahvale otustada andmine, 3) rahvatribuuni puutumatuse kõigutamine.⁴ Tiberius Gracchuse revolutsioonilised meetodid olid Mommseni järgi tingimatuks vajaduseks. Subjektivselt hindab Mommsen Tiberiust tüüpilise konservatorina.⁵ Hoopis teisiti hindab Mommsen Gaius Gracchust. Teda eritab Mommsen kui demokraatliku partei juhti, kes arutab traditsioonilt revolutsiooni teele.⁶ Gaius Gracchuse reformid

2) Mommsen, lk. 73 j.

3) samas, lk. 91

4) samas, lk. 92 j.

5) samas, lk. 95

6) samas, lk. 103

tes liigitab Mommseni need kahte gruppi:
1) reformid, mis pidid tõmbama revolutsioo-
nilisse leeri pealinna proletariaadi, 2) refor-
mid, mis pidid põhjustama lõhe ariстокraa-
tia lehis.⁷ Mommseni märgib gaius grac-
chuse piüüdu absoluutsele monarhiale. Ta
märgib, et kui Roomas hiljem kujunes
võlja monarhiline riigivõim, ei olnud
real ainsust-si ideed, mida poleks algata-
nud juba gaius gracchus.⁸ Gracchuste
kaotust seletab Mommsen sellega, et plebs
reehtis võitluse drastical etapil. Mommsen
nimetab gracchuste liikumist revolutsioo-
niliseks liikumiseks.⁹ See seisukoht on eks-
lik, kuna gracchuste liikumine ei taot-
lenud omandusliku formatiooni kaota-
mist ega selle asendamist mõne teise
formatiooniga, näiteks feodalistliku
formatiooniga. Õigerti analüüsib Momms-
eni demonaatliku liikumise põhjusi, mär-
kides, et Rooma revolutsiooni põhjused pei-
tuvad majanduslikus, mitte aga niivõrd
poliitilistes tingimustes. Rahamajandus
tihedais ridadeis seuspõllundusega võit-
les väikemajandite vastu. Võitlus pidi lõpuks

7) Mommseni, lk. 103-110

8) samas, lk. 115

9) samas, lk. 74

rüma talurahva kui klassi mandumisele ja seejärel vabariigi kukkumisele.¹⁰ Seejuures tuleb Mommseni õigele järelelusele, et demokraatlik liikumine ja üldse miis Rooma ajanduslikus ühiskonnas II-I sajandini valmistas pinda imperiumile. Mommseni vääratus seisab tema põhjalikus Rooma ajaloo faktide tundmises ja eritamises. Õiget hinnangut temalt kui kodanlikult ajaloolaselt gracchuste liikumise kohta ei saa loomulikult nõudagi.

Mommseni seisukohtadel gracchuste kättemaks baseerub teie kodanlik ajaloo teadus. E. Meyer, kes on tuntud peamiselt allikate terava poliitilise analüüsi poolest, liitub temaga põhiliselt. Ka teised kodanlikud ajaloolased ei anna juurde midagi uut. Tuntud ajaloolane B. Niese paistab silma eelkõige faktilise materjali täpsuse ja allikate analüüsi poolest. Kirjeldades gracchuste agrarreformi, märgib ta, et need avaldasid viljastavat mõju ja viisid sellele, et väikemaomanikud ei kadunud kunagi, vaid kindlustasid veelgi oma olukorda. Lõpuks on aga Niesegi un-

10) Mommseni, lk. 74

ritud mainima, et otsustavad olukorra muutust paremuse poole agrariseerimisel sihtunud.¹¹ Eslikult väidab Nisse, et Gaius Gracchuse sihiks oli aristokraatia hävitamine ja üldse püüed kõrvaldada ühiskonna puudused. Gracchusi hinnatakse tulib lähtuda inkaagi eelkõige sellest, et nad olid oma klasi, s.t. orjapidajate klasi esindajad. Kõik nende püüdlused ei olnud suunatud mitte selle ühiskonna hävitamisele, vaid vastupidiselt riindlustamisele.

Vene aja loolastest vaatlejad Gracchusi lähemalt C. Felsberg ja K. Vipper. Seejuures C. Felsbergi töö „Трагедия Гракхов“ (Журнал 1910) käsitleb peamiselt allinmatujali, andmata seejuures hinnanguid. Jeda teeb aga K. Vipper (vene ja hiljemini nõukogu-
de ajaloolane) oma tuntud töös „Очерки истории Римской империи“ (Москва 1908). Демократлику liikumist hindab K. Vipper kui revolutsioonilist liikumist. Rahvaüksused muutus aktiivseks poliitiliseks areeniks just sel ajal. Rahvamas-
sid organiseerimid emakadtselt võitlu-

11) Huzar, lk. 233

us poliitika areenil.¹² K. Vippu märgib, et
 demokraatlik opositsioon oli ühtne ainult
 gracchuste liikumise alguses ja selle lõit-
 luse esimestel etappidel.¹³ Vippu arvates
 nurjus demokraatlik liikumine seepä-
 rast, et demokraatlik opositsioon oli vire-
 miselt vastuoluline; sellis põkkurid kokku
 kõige vastuolulisemad kuvid.¹⁴ Demokraat-
 likus liikumises põhjustavad K. Vippu arva-
 tes kaotuse linnaplebri ja ratsanike
 reetmine liikumise otsustaval järgul.¹⁵
 Rooma demokraatia üheks nõrkus oli
 ka see, et demokraatia juhid „populaarid“
 kuulusid nobiliteedi hulka ja kasutasid
 oma seisundit sageli varjääri tegemi-
 seks. K. Vippu rõhutab liiga suure demok-
 raatliku ideoloogia mõju Rooma demok-
 raatlikus liikumises. Ülehinnatakse
 suure teooria sisse Rooma praktikas.
 Püütakse näidata, nagu oleks gracchus-
 te liikumine tulenenud ühiskondli-
 ke ideaalide, ühiskondlike ideede aren-
 gust. Gracchuste liikumist uurides tu-
 leb aga eelkõige lähtuda materiaalist

12) Bunnep, lk. 42 j.j.

13) Samas, lk. 43 j.j.

14) Samas, lk. 54

15) Samas, lk. 62-64

baasist, majanduslikest ja ühiskondli-
kest tingimustest II-I sajandil. Ühiskond-
like ideaalide ja ideede primaarsust
rõhutab ka nõukogu de algperioodi ajei-
loolane Protassova oma tuntud uurimuse-
s.¹⁶ Protassova kirjutab, et kõrvuti sõjalis-
majandusliku võitlusega käib intensiivne
võitlus ühiskondliku mõtte vallas.¹⁷ Protas-
sova märgib, et aristokraatia kaitses de-
mokraatia vastu mitte ainult maatrikke,
vaid ka printsipe, ilma milleta Rooma
rahvuslik kultuur kaotaks omapära:
„Mõiste „libertas“, mille olemus tähendab
konserveeritud-aristokraatliku distsipliini,
hävitatakse Tiberius Gracchuse poolt täiesti;
vana-Rooma „virtus“, riikliku kangelas-
te ja distsipliini voores, arendatakse
laidade rahvamasside õigusteiga. Seega
põhjustas Tiberius Gracchuse reform ka
Rooma rahvusliku kultuuri aluste kõrgu-
tamist. Sellega on seletatav ajaolu, miks
sellised inimesed, kelle positsioon mingil
määral ei kannatanud reformi tõttu,
ometi mõtuvad temasse negatiivselt;

16) Протасова С., Борьба общественных идеалов в Риме в эпоху Гракхов. Сборник «Из далекого и близкого прошлого», Петроград 1923

17) там же, л. 30

näiteks Scipio Aemilianus.¹⁸ Titerianu
ideede aluseks on Protassova järgi „Scipio
ring“, Diophanose ja Blossiuse mõju ning
hellenistlik ideoloogia. Protassova arvab,
et sel ajal valitses Rooma ühiskonnas kaks
tendentsi: konservatiiv-rahvuslik ja helle-
nistlik. Veelgi rohkem ilmuvad hellenist-
likud tendentsid Gaius Gracchuse juu-
res: „Kui võrrelda Rooma konstitutsiooni
hellenistliku poliitika iseloomuga ja eriti
tema selle vormiga, mis valitses Ateenas,
siis on selge, et Gaius Gracchus viis ellu
vabaduse ideaali, mille oli toonud helle-
nistlik kultuur, vastukaalus ideaalile,
millel püüis Rooma riiklik võimrus“¹⁹

Uuemas nõukogude kirjanduses puu-
dunud repertuaalsed tööd Gracchuste
liikumise kohta. Tuginedes kodanlike aja-
loolaste poolt läbi uuritud riiklikule
partilisele materjalile, on nõukogude
ajaloolased annud Gracchuste liiku-
misele õige hinnangu. Õiget hinnangut
Gracchuste liikumisele on võimaline
andma ainult marxistlik ajaloolane.
Ainult dialektiline materialismi laienda-

18) Титотасова, lk. 37

19) sama, lk. 40

mine ajaloo protsessile lubat õigesti mõin-
ta vaadeldavat ajajärku ja selle poliitilist
elu.

Demokraatlikku liikumist Roomas grac-
chuste juhtimisel on hinnanud V. S. Sergejev,
A. V. Mišulin, J. A. Matškin, V. N. Dejakov ja S. J.
Kovaljov oma üldkäsitlustes.

Kõigi nõukogude autorite juures tor-
kab ilma seisnult, et gracchuste liiku-
mise perioodil formeerusid organisee-
ritud poliitilised grupid ehk partiid.
V. S. Sergejev ei istat optimaate, populaare
ja nende vahelised ratsanike klassi.²⁰
A. V. Mišulin loeb gracchuste liikumise
peamiseks tulemuseks poliitiliste grup-
pide edasist polarisatsiooni ja optimaat-
tide ning populaaride partei tekkimist
selle tagajärjel.²¹

Gracchuste reformid puudutavad Roo-
ma organisatsioonilise ühiskonna kõige elu-
lisemaid huve. Reformid olid nende
tähelepanuväärsete muutuste resulta-
atsid, mis toimunud Rooma sõjaväelise
elus II-I sajandil e. m. a. „Üldine ajalugu“

20) Сергеев В. С., Очерки истории греческого
Рима, т. I, Москва 1938, lk. 38

21) Мишутин А. В., История греческого
Рима, Москва 1949, lk. 64-68

mis püüab anda Rooma ajaloo sügavamalt
maksustlikku analüüsi, toob erile ides,
mille kcharelt omandusliku roma miis, mis
väljendus oegade ülistõusudes, Rooma sõja-
lise võimuse langus, kaltsakproletariaa-
di murenemine, talurahva maatumine
jms., kutrus erile masside liikumise. Tei-
rest küljest kutrus selline olukord erile
reavriiooni reformide kasus nobilitedi
ettenägelikus osas, kellele hulka muu-
tud ka vennad Gracchused, Scipio Ae-
milianus jt.²²

A. J. Bokššanin arwab, et reformide partii
uudustel katred tugevdand massiliiku-
mist, mille peamine jõum oli vaesuu
külaelanikkond.²³ Ka V. N. Djäkov ja S. J.
Kovaljov arwab, et masside demokraat-
lik liikumine kannas välja omandusliku
roma miisist.²⁴ „Oegade ülistõusudega
Githiilias ja Väike-Aarias on seotud
see keerukas liikumine, mis on seotud
Gracchuste nimega. Muidugi mitte
ainult oegade ülistõusud ei sunnidud
Tiberius Gracchust eritama oma agraria-

22) Всемирная история, lk. 353

23) Точматини А.Т., Древняя Греция и древний Рим, Москва 1950, lk. 98

24) История древнего Рима, под ред. В.Н. Дьякова и С.И. Ковалёва, Москва, 1956, lk. 523

raadust. Hädaohu tunnetamine õigusekute
ja ekspluatatsioonid inimeste massi nõuol
oli motiveeritud, mis sundis teda leplikult vor-
mistama oma agrariaaduse", kirjutas
S. J. Kovaljov.²⁵ Gracchuste liikumise põhjus-
tariid muutused majanduslikus ja poliiti-
likus kavas.²⁶ Poliitilises sfääris tulenes
see uue demokraatia ja nobilitudi
vahelisest võitlusest võimu pärast ja ühis-
konna demokraatiseerimisest. Majan-
duslikus sfääris see väljendus Rooma
ja Itaalia talurahva võitlusest maa eest.
V. K. Djakov ja S. J. Kovaljov näitavad, et Grac-
chuste tegevuse ja agrariaalprobleemi juunde-
arumise tingis Rooma kaitsevõime tu-
gevdamise vajadus.²⁷ Gracchuste refor-
mid soodustariid tootlike jõudude aren-
gust ja tugedariid orjanduslikku korda.
Ager publicuse jagamine, kolooniaaru-
tamine ja teede ehitamine aitariid kaasa-
raamanduse arenemisele, kaubandusele
ja rahandusele. Gracchused püstitariid
kõrimume itaalikute liitumisest Rooma
kodanike hulka ja lahendarid selle. Nende

25) Koba lib, lk. 347

26) real samas

27) Д. К. Дяков и К. К. Ковалев, lk. 534

reformid tugendarid ratsariie majandus-
liiku ja poliitilist positiooni. Tähelepanu-
väärised olid nende parandused kooma
riigiaparadi täiustamisel suunas. Ngu-
de ajal saavutas kooma omanduslik de-
mokraatia oma arengu kõrgpunkti.

Gracchused ei olnud revolutsionäärid
selle sõnatoimis mõttes. Nad ei püüdnud
hävitada omanduslikku korda ega
asendada seda mõne teise sotsiaalse
süsteemiga. Vastupididi — nende refor-
mide sihtis oli lõppude - lõpuks tugev-
dada seda korda, tugevada kooma
riigi kaitsevõimet, omanduslikku demok-
raatiat vabarügi näol. Ent astudes de-
mokraatia nimel võitlusse valitseva
oligarkhia vastu ja ületades oma poliit-
tilises tegevuses kaugelst konstitutsioni-
lised raamid, tegutsesid nad sõltu-
valt oma subjektüüvseist püüdlustest
kui revolutsionäärid. Revolutsionilise
ireloomuga oli nende astumine senati
enamusse vastu. Revolutsioniline oli ka
ager publicuse andmine rahva otsusta-
da ja trustiri agris dandis assignan-
dis moodustamine ja funktsioonid.

Senat valitses seni jägamatult maade konfiskeerimise, karutamise, rendi ja lõkude jagamise osas. Gracchused astuvad erimertena selle vastu välja. Demokraatlik liikumine arenes Roomas täiesti iseseisvalt, sisetest põhjustest tingituna. Ilmselt on see hellenistliku ideoloogia mõju. S. A. Utšenko märgib, et hellenistliku tendentsi Gracchuste liikumises näitavad kaasaajolu.²⁸ Nendes on eriti Gracchuste püüded tugineda demosile. Seejuures Tiberius püüdis sellele isegi liigrelt tugineda, kuna demost sel perioodil Roomas veel öieti ei olnud. Gaius läks veel kaugemale ja püüdis tugineda mitte ainult ratsanikele, vaid ka pleb¹ile, s.o. demosile Ateena tähelepanu.

Juiks märgib Utšenko, et Gracchused aruolid endile sotriaalse kaari loomises parteide väljasaundamise teie. Lopus tähendab Utšenko: „Gracchuste liikumine oli julge ja revolutsiooniline astumine konservatiivsete traditsioonide vastu, Rooma konstitutsiooni vastu, demokraatlike loomungite püstitamine, püie leida

28) УТШЕНКО, lk. 38

endale sotsiaalsel tuge demoses ja lõ-
pus kahe luua demokraatlikke partii-
nid koomas." ²⁹

Peab aga märkima, et demokraatia, mil-
le eest võitlevad gracchused, oli ajandus-
lik demokraatia. Gracchused ei lahenda-
nud ega püüdnudki lahendada ajän-
dusliku konna peavastuolu, vastuolu or-
jade ja ajapidajate vahel. Nende demok-
raatia oli demokraatia ajapidajatele.

Miks siis kukuvad gracchused, liiku-
mine aga ei muutunud revolutsio-
oniks? Kaotuse põhjini tuleb otsida vana
demokraatia nõrkuses. Erities oli
gracchuste demokraatia piiratud ajän-
duslik demokraatia ega riigilaudand
endas töötava elanikkonna peamist
massi — orje. Teisels kannatas Itaalia
demokraatia rügaate siseriiste var-
tuolude all, millised olid vastuolud
kodanike- ja mittekodanike vahel, room-
laste ja itaalikute vahel. See ei lubanud
demokraatlikku liikumist areneda
üleitaalia liseks demokraatlikuks revo-
lutsiooniks. Lõpuks põhines gracchuste polii-
tika kompromissidel ja kokkulepetel.

Gracchused olid innagi nobilitedi esindajad. Gracchused rohkem pidurdanud kui arendanid rahvaliidumist. Nende tegevuse resultaadiks oli poliitiline õppetund, mis näitas, et reedusandlike uformide ja rahvaüksusele abil ei saa munda aristokraatia võimu. Selgus, et arendusorganisatsiooni korra tingimustes, raha ja liigkasuvõetliku kapitali formilise arendamise tingimustes on talupoja väikemaomandi — vabariikliku korra toe säilitamine võimatu.

Gracchuste liikumine oli reeduspärane, mitte aga jirikuline nähtus. Sellisavalduks vaba talurahva protest maatumise ja mineerumise vastu. Liikumise käigus aruud rahvamasside etteotsa valitsvate klasside esindajad, kelle piisatud organisatsiooniline demokraatia, mis ei sisaldanud töötava enamuse — oigade hure, vajistas liikumisele oma pitseri. Gracchuste liikumine ei olnud revolutsiooniline liikumine, kuna ta ei taotlenud valitsva iihiskondliku formatiooni, antud jirkul organisatsioonilise formatiooni, arendamist

luse, progressiivsema formatiooniga. Quacchusti liikumine oli reformistlik liikumine valitsevate ringkondade konservatiivse osa vastu; liikumise sihtis oli agraarriiduse elluviimine, millega püüti tugevdada vabariiklikku korda, seega ajandusliku korda aluseid

Kuna liikumise^{si} haaranud endasse elanikkonna fookus enamust-ajaj, oli ta määratud murjumisele. Liikumise murjumine aga andis tõuke vabariiklikku korda lagunemisele ja kiirendas imperialismi tekumise reoluspaarast protressi. Imperialismi tingimustes aga peitunud eeldused üleminekiks progressiivsemale, pedalistlikule formatioonile. Selles mõttes, et Quacchusti liikumine oli edasi viiv ja kiirendas ajaloo arengu reoluspaarast protressi, oli ta vaatamata oma piiratussele progressiivne liikumine.

Bibliograafia.

Marxismi - leninismi klassikud:

- 1) Маркс К. и Энгельс Ф. Людвиг Фейербах, Сочинения, т. XIV, лк. 631-677, Ленинград 1931
- 2) Маркс К. Письмо Энгельсу 27 февраля 1861 г., Избранные письма, лк. 121-122, Москва 1953
- 3) Маркс К. Письмо в редакцию "Отечественных записок", Маркс К. и Энгельс Ф., Сочинения, т. XV, лк. 376-378, Москва 1935
- 4) Engels, F., Demokraatia, riigi ja riigivõimude teooria, Tallinn, 1946
- 5) Lenin, V. I., Riigist, Tallinn, 1955

Allikad:

1. Анниан, Транскавказские войны, под ред. С. А. Жебелева и В. Крогера, Москва 1935
= Анниан
2. Мишулин, А. В., Спартаковское восстание, Москва 1936

3. Плутарх, Избранные биографии, Москва
1941 = Плутарх

Мини кивандис:

1. Бокшатиш А.Т., Древняя Греция и
древний Рим, Москва 1950

2. Бокшатиш А.Т., Попытки аграрных ре-
форм и социальная борьба в римской
республике в конце II в. до н. э. "Тринадцатое
истории в школе", 1954, № 4 = Бокшатиш

3. Виппер Р., Очерки истории Римской им-
перии, Москва 1908 = Виппер

4. Всемирная История, Т. II, под ред. С.Л. Уткино,
Д.П. Калмытова, А.И. Павловской, В.В. Струве,
Москва, 1956 = Всемирная История.

5. Тримм Э.Д., Тракхи, их жизнь и общест-
венная деятельность, Биографический
очерк. С.п.б. 1894 = Тримм

6. Дюденский Ф. М., Аграрный вопрос древ-
него Рима. Варшавские университетские
известия 1884, № 9 = Дюденский

7. Запольский В., Торагья Тракки. Московские университетские известия. 1871, № 5 = Запольский
8. История древнего Р мира, под ред. В.Н. Дьякова и М.М. Никольского, Москва 1952
9. История древнего Рима, под ред. В.Н. Дьякова и С.М. Ковалёва, Москва 1956 = Дьяков и Ковалёв
10. Ковалёв С.М., История Рима, Ленинград 1948 = Ковалёв
11. Ковалёв С.М. и Штаерман С.М., Очерки истории древнего Рима, Москва 1956
12. Кончаловский Д., Критика данных Аппиана и Плутарха о приходах гракховского аграрного движения. Сборник "Из далёкого и близкого прошлого", Петроград 1923 = Кончаловский

13. Луццатто Д., Экономическая история Италии, Москва 1954 = Луццатто
14. Машкин Н. А., История древнего Рима, Москва 1949; изд. 2-е, Москва 1956. = Машкин
15. Мейер Э., Движение Тракков. Очерки из экономической и социальной истории древнего Рима и средних веков, С.-Петербург 1899 = Мейер
16. Минудин А. В., История древнего Рима, Москва 1949
17. Моммзен Т., История Рима, том II, Москва 1937 = Моммзен
18. Нице Т., Очерк Римской истории и источниковедения, изд. 3-е, С.-Петербург 1910 = Нице
19. Протасова С., Борьба общественных идеалов в Риме в эпоху Тракков. Сборник "Из далекого и близкого прошлого", Петроград 1923 = Протасова

20. Сергеев В.С., Очерки истории древнего Рима, т. I, Москва 1938
21. Сергеевко М.Е., Характерные черты сельскохозяйственной науки древней Италии во II в. до н. э. Вестник древней истории 1952, № 4
22. Сергеевко М.Е., Три версии в Плутарховой биографии Тиберия Тракха. Вестник древней истории 1956, № 1 = Сергеевко М.Е., Три версии..
23. Уткинко С.Л., Идеино-политическая борьба в Риме накануне падения республики, Москва 1952 = Уткинко
24. Фильсберг Э., Братья Тракхи, Юрьев 1910 = Фильсберг
25. Ферреро Т., Величие и падение Рима т. I, Москва 1915 = Ферреро
26. Штерн Э., К оценке деятельности Тиберия Тракха. Сборник статей в честь проф. В.П. Грузескула, Харьков 1914 = Штерн

Sisukord.

Lk.

Sissejuhatus	1
<u>I.</u> Allikate ja kirjanduse analüüs..	16
<u>II.</u> Tiberius Gracchuse agrarreformid..	35
1) agrarreformid enne Gracchusi.	35
2) Tiberius Gracchuse agrarreformid.	44
<u>III.</u> Gaius Gracchuse reformid.....	66
<u>IV.</u> Kokkuvõtteid ja hinnanguid	87
Bibliograafia	104